

TANÁRI KÉZIKÖNYV A

VIZUÁLIS KULTÚRA

TANTÁRGY TANÍTÁSÁHOZ

9. osztály



Tananyagfejlesztők: Bakos Tamás, Nyitrai Péter, Nyitrai Piroska

Tanári kézikönyv a vizuális kultúra tantárgy tanításához 9. osztály

Raktári szám: OH-VIZ09

SZÉCHENYI 



MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap



BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Bakos Tamás – Nyitrai Péter – Nyitrai Piroska

TANÁRI KÉZIKÖNYV

VIZUÁLIS KULTÚRA

TANTÁRGY TANÍTÁSÁHOZ

9. osztály

A 2020-ban kiadott Nemzeti alaptanterv és a
kapcsolódó kerettanterv alapján

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető	3
Tantervi változások a gyakorlat tükrében	3
Konceptióból eredő formai jellemzők a NAT szövegében.....	3
Változik a világ, változik az élet.....	4
Általános módszertani javaslatok az 9. évfolyam vizuális kultúra tanításához.....	5
Differenciálás	5
Aktív tanulás, projektek	6
Ajánlott tanulói tevékenységek a KET Fejlesztési feladatai és ismeretei feldolgozásához	8
Az iskolába lépő új, 9.-es évfolyam közösségépítő jellegű feladatai.....	8
Az alkotva befogadás elve mint régóta korszerű módszertani alapelvünk.....	8
Az alkotva befogadás elve alapján tervezett feladatok	9
Ember és táj	10
Az ember „csend-élete”	12
Ember és társadalom	14
Az alkotó ember	16
Ember és tér, ember és térlefedés	16
Absztrakt és/vagy nonfiguratív alkotás	19
Absztrakt kifejezés tárgyakkal.....	20
Absztrakt tartalmak festéssel, átfestéssel	21
Absztrakt tartalmak plasztikai kifejezéssel	23
Absztrakt kifejezés adott motívum felhasználásával	26
Mozgóképi megjelenéshez, vizuális információhoz kapcsolódó feladatok	27
Mozgóképi kifejezőeszközök hatásának felhasználása alkotásban	28
Animáció, irodalmi élmény vizualizálása	29
Médiatartalom vizuális feldolgozása	32
Tervezés, dizájn tartalmakat hordozó feladatok	33
Fenntarthatósági célú projektfeladatok a vizuális kultúra tevékenységrendszerében	38
Fenntarthatóság itt és ott	38
Befejezésül	42

BEVEZETŐ

Tantervi változások a gyakorlat tükrében

A 2020-ban megjelent Nemzeti alaptanterv (NAT) szövegeiben bőségesen és érthetően írja le annak az embernek a képét, akivel mi most a 9. évfolyamon tanulóként találkozunk. A tanári kézikönyvben igyekszünk gyakorlati válaszokat adni minden olyan kérdésre, ami az új szabályozás olvasásakor, tartalmi és formai jellegű kérdésként egyaránt, tanár kollégáinkban felmerülhet.

A korábbi tantervi szabályozáshoz képest az első munkakörünket és óraszámunkat is érintő gyakorlati jelentőségű változás, hogy a NAT (az adott tantárgy kötelező óraszámaihoz igazodva) a 10. évfolyamig fogalmazza meg a vizuális kultúra tantárgy tanulási eredményeit.

Koncepcióból eredő formai jellemzők a NAT szövegezésében

A NAT és a kerettantervek megalkotásának alapvető koncepcionális vonása a tanítás-tanulás folyamatának korszerű szemlélete, amelynek jellemző hívószavai a differenciálás, az aktív tanulás, és mint ilyen, a jelenség alapú és felfedezéssel tanulás, továbbá a probléma alapú és projekt módszer. Ezek bizonyos tantárgyak esetében újdonságnak számítanak, a vizuális kultúra tantárgyban azonban többé-kevésbé régóta jelen vannak vagy lehetnének.

A tantárgy speciális ismeretrendszerét aktív tanulói tevékenységekben, az alkotva befogadás elve alapján kívánja elsajátíttatni a tanulókkal, szemben az ismeretelvű gyakorlattal, ami például a vizuális kifejezőeszközök elméleti kereteit, színtani ismereteket, művészettörténeti tényanyagot kívánt hagyományos módszertannal átadni. A módszertani ajánlás sok esetben tehát a NAT és a kapcsolódó kerettantervek szövegében (továbbiakban KET) szövegében kódolva rejtőzik (például „*társaival együttműködésben*”, „*egyénileg vagy csoportban*”, „*alkotó és a befogadó oldalon is*”, „*egyéni ismeretszerzését csoportos alkotómunkában felhasználva*”).

A kézikönyvben az a célunk, hogy egy-egy ilyen szabályozásban megjelenő fordulatot segítsünk élettel, feladatpéldával, konkrétummal feltölteni.

A vizuális kultúra tárgy tanítását szabályozó NAT és a KET szemléletében fontosnak látszik, hogy nem „tantárgyat tanítunk”, hanem a vizuális kultúra tantárgy keretében a tanulók vizualitását fejlesztjük, akik a vizuális nevelés sajátos tevékenységeit végzik.

A NAT tanulási eredményekben gondolkodik, ami azt fogalmazza meg, hogy az adott iskolaszakaszig végére a tanulóktól milyen szinten várható el egy speciális, tantárgyra jellemző tevékenység elvégzése.

A vizuális kultúra tantárgy legfontosabb jellemzőjéből következik ugyanakkor, hogy a megfogalmazott tanulási eredmény a tanuló aktivitását célozza meg. A megelőző tantervi szabályozás szövegének változását részben formai változásként láthatjuk, sokban megegyezik az előzővel, általában azonban nagy szemléleti lépés tapasztalható. A KET a NAT tanulási eredményeit konkretizálja fejlesztési feladatok és ismeretek alakjában. Mi pedig a KET fejlesztési feladatait fogalmazzuk át feladatokká, amelyek egészen konkrét módon képesek segíteni az alapidokumentumok szabályainak gyakorlati alkalmazását. Ez a kézikönyv célja, és ennél nem több.

Változik a világ, változik az élet

A NAT koncepciója kifejezetten épít a tantárgyak közötti kapcsolódás lehetőségeire, hisz ez segíti egy-egy jelenség minél alaposabb körüljárását, segíti, hogy a szaktárgyi rendszerben széttagolt tartalmak egységes rendszert alkossanak, így gondoskodva a tanulók komplex személyiségfejlődéséről. A gyakorlatban ez azt is jelenti, hogy a vizuális kultúra a saját fejlesztési feladatainak teljesítésén kívül sajátos tevékenységrendszerével eszközként is képes hozzájárulni más tananyagtartalmak tanulásához. Ez alatt nemcsak a szokásrend által evidensnek tűnő, például irodalommal, ének-zenével, történelemmel való kapcsolódást értjük, hanem a matematikával, természetismerettel, és akár bizonyos konkrét tartalmak mentén (például fenntarthatóság problémaköre) más tantárgyakkal is.

A kézikönyvben ajánlott feladatok rendszerében erre is szeretnénk példákat nyújtani. Biztosak vagyunk benne, hogy azért olvassa kedves kollégánk éppen ezt a könyvet, mert valamikor adottságai, érdeklődése, speciális képességei miatt lépett erre a pályára, és ezek szerint a pályán is maradt. Feltételezem, hogy sokaknak a diplomáján még „rajztanár” a képesítés megjelölése, mint a miénken is. Feltételezzük szereti a vizuális kifejezés hagyományos technikáit művelni és tanítani egyaránt, miközben korántsem vagyunk biztosak abban, hogy ugyanennyire szereti az „újmédia” jelenségeit is. Pedig a tanulók, akikkel találkozunk, életük jelentős részét már a digitális, virtuális világban élik, az ott látott képek, alkalmazások, lehetőségek irányítják a szemléletüket, egyébként pedig az általuk esetleg kézzel készített, anyaghasználatot gyakorló feladatokkal a viszonyuk ellentmondásos, motivációjuk kevés.

Változik a világ, változik az életünk, amit a vizuális kultúra tantervi szabályozás is követni szándékozik, és témáinkban, kifejezési formákban nekünk is az életet kell követnünk, sőt a változás lehetőségét ki kell használnunk annak érdekében, hogy a hagyományos emberi, európai és magyar kultúra értékei túléljék a tanulók személyiségében a mediális változásokat. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy a kilencedikessé érő korosztály gyakorlott az önálló digitális eszközhasználatban, így gyors tapasztalatszerzésre digitális tanulási szituációban is képes (lásd a vírushelyzetben a digitális oktatási rendre való rugalmas átállás). Tapasztalható ugyankkor, hogy a tanulók jó része szeret anyaggal alkotni, és kedveli a szinte korlátlan számban hozzáférhető DIY (do it yourself) kézműveskedésre vagy az otthoni festésre, rajzolásra oktató „tutorial” videókat. Azt is láthatjuk tehát, hogy a világban megvan még az igény a létrehozás gesztusára is, nem csak a digitálisan könnyített alkotásra. Ilyen módon több feladatpélda épít arra, hogy a produktumot már csak „digitálisan” várja el, de a digitális formában megjelenő produktumhoz vezető út még hagyományos eszközhasználattal járó tanulói alkotó munkában nyilvánul meg, például festéssel, agyagozással, papírplasztika készítésével.

Az anyagok és eszközök használatát nem szabályozzák a NAT, illetve a kerettantervek. Ezt mutatja, hogy a szabályozó dokumentum gyakran megengedő módon viszonyul ahhoz, hogy „kézzel vagy digitális módon” készüljön el az adott feladat produktuma, azaz átadja a választás lehetőségét a pedagógusoknak. A hangsúlyt a vizuális kommunikációs forma és funkció kapja, a konkrét megvalósítást gyakran már a tanuló választására hagyja. A mindenkori tanulócsoporthoz ismeretében érdemes döntünk a használt technikák, újabb képalkotó eljárások tanításában, meglévő gyakorlatok felhasználásában, a valós és digitális megoldások arányában. Sajnos a tantárgy hagyományos készségfejlesztő összetevőiről is máshogyan érdemes gondolkodnunk, amelyhez adott esetben a tehetséggondozás keretében tudunk hozzájárulni.

ÁLTALÁNOS MÓDSZERTANI JAVASLATOK a 9. évfolyam vizuális kultúra tanításához

Differenciálás

Mint az eddigiekben utaltunk rá, az új tantervek a gyakorlat, tehát a módszertan oldalán várnak el változást (amúgy átfogóan, minden tanulási területen és tantárgyban).

A vizuális kultúra módszertana sajátos módon megelőlegezte ezt az átfogó igényt, hisz a mi tantárgyunkban eddig is jelen volt a differenciáló pedagógia.

Az adott korosztály különösen igényli a differenciálást, miután ebben az időszakban egyre inkább kialakul az egyéni érdeklődés, és egyre fontosabb lesz személyes vélemény, a saját egyéniség bemutatása. Ebben az életkorban a gyerekek rendre megkérdőjelezzik a felnőttek értékeit, gyakran gúnyt űznek belőlük, erős érzelmi viharokkal állnak ellen szinte mindennek, aminek lehet, lázadnak a tekintélyvel és a mintakövetés ellen. Ugyanakkor vágyják a törődést és a személyességet. A személyesség maga a differenciálás. A munka megtervezésénél figyelembe kell venni az egyéni érdeklődést (amit a személyes beszélgetések segíthetnek), így a feladatmegoldásban néha érdemes meghagyni az önálló választás lehetőségét, másképpen tudatos döntéseket kell hoznunk a differenciált feladatkiadással kapcsolatban.

Ha a feladatot differenciáltan adjuk ki, a tanuló aktivitását az alkotási folyamatban (egyéni vagy csoportos) döntések sorozatára hagyjuk, és ezt egy mentori szerepben, a segítő, formáló értékeléssel kísérve valósítjuk meg, akkor a szummatív értékelés súlya is csökkenhet, aminek különös jelentősége van az adott tantárgy művészi kifejezést bátorító jellemzője miatt. Soha senkit nem láttunk, aki azért alkotott volna nagy kedvvel, hogy kettesről hármasra javítson az osztályzatán.

A tanulók hangsúlyozott egyéniségkeresése mellett bizonyára ismerős az egy-egy osztályra jellemző kollektív tudat megjelenése is. Ezt csoportjellemzők és a csoporton belüli erőviszonyok, a kortárs csoport által kijelölt értékek, összességében a korosztályi jellemzők által is meghatározott társas kultúra hordozza magában, ami a tanulás értékének elismerését is meghatározza.

Nagy különbségek lehetnek a 9. évfolyamra már elért gyerekek tevékenységi szintjei között, noha a NAT felső tagozatos kimeneti követelményeinek az a célja, hogy az adott területen a középiskolába lépő gyerekek tudása érje el a megfelelő szintet. Nagy különbségek lehetnek az egyes kilencedik évfolyamon belépő osztályok egésze és az azokat alkotó tanulók között, ezért is igyekeztünk ugyanazokat a fejlesztési feladatokat eltérő konkretizációs szinten, (néhol több, néhol kevesebb tanulói önállóságot elváró módon) is megfogalmazni. Ez azt is jelenti, hogy tervezett módon is differenciálhatjuk a feladatkiadást, tudatosan dönthetünk arról, hogy egyes tanulók csoportban, mások egyéni munkában mit, mikor és hogyan teljesítenek a tanulói tevékenységek rendszerében.

Kényes kérdés a mai világunkban a nemek eltérő igényeinek kimondása, mégis érdemes megtennünk. Bizonyos képzőtechnikák inkább férfiasak, bizonyos megjelenések inkább a női alkotók természetes választását tükrözik. Jó, ha az anyag- és eszközhasználat tervezésekor ezt látjuk, és nem erőltetjük a férfiasodni vágyó kamaszfiúk csoportjában a pasztellkréta maszatolását, hanem szikárabb, munkásabb technikát mutatunk nekik (például linómetszés, gipszfaragás, nyomtatás).

Aktív tanulás, projektek

A kompetenciaalapú tantervek egészen pontosan szólnak arról, hogy egy-egy tantárgy a maga speciális jellegével hogyan kapcsolódik a kulcskompetenciák fejlesztéséhez. Nem soroljuk fel itt tételesen a tantárgynak a kulcskompetencia fejlesztésében nyújtott szerepét, hiszen ezek a feladatokban konkrétan tetten érhetők, azonban két alapvető területet érdemes kiemelnünk a fejlesztendő kulcskompetencia közül: a kreativitás fejlesztését és társas kompetenciák fejlesztését. Ezek együtt képesek megvalósulni a vizuális projektfeladatokban, ahol gyakran csoportos alkotásban vagy csoportmunkában dolgoznak együtt a gyerekek.

A vizuális kultúra tantárgyban (a neveléstudománytól eltérően) általában kicsit mást értünk projektfeladat alatt. Ellentétben nem áll a két elgondolás: a projektfeladat műfaja megköveteli a tanulóktól, hogy egy közösen választott komplex témával kapcsolatban különböző forrásokból gyűjtsenek információkat, hogy a kijelölt probléma megoldása érdekében dolgozzanak ki megoldásváltozatokat, amely munkafolyamat végül egy produktumban (vagy előadásra alkalmas prezentációban) ölt testet. A projektfeladat célja a problémamegoldás. A problémamegoldás útja maga is fejlesztendő, sok feladat éppen a problémamegoldás érdekében végzett tevékenységet támogatja, a megoldási módok megtalálása, az önálló kísérletezés, a tévedés lehetőségének mérlegelése, az önreflexió mind-mind elősegítik a kreatív problémamegoldás fejlődését.

Bár van kreatív ötlet a folyamat végigjárása nélkül is, több feladat leírásában megjelenítettük a problémamegoldás folyamatát, a feladatokban elvárjuk a megoldás érdekében a tudatos munkatervezés lépéseinek dokumentálását is. Vannak ugyanakkor olyan tanulók is, akik egyéni, újdonságot hordozó alkotásra képesek akkor is, ha nem végzik el a rávezető feladatokat (például brainstorming, fogalomtérkép rajzolása), hanem mintha ezek pillanatok alatt teljesülnének a fejükben, azonnal alkotásba kezdenek. Vannak ilyenek, és ennek a helyzetnek a kezelésére való többek között a differenciálás a vizuális kultúra pedagógiájában.

Az aktív tanulást igénylő módszertan változatai, a jelenségalapon a valóságra reflektáló, problémáit a valós élet problémáiban kereső tanulás éppúgy részévé válhat a munkánknak, mint a projektalapú tanulás szervezése. A kézikönyv egyik-másik feladata ilyen szellemben íródott.

A projektfeladatok jellemzője, hogy a személyes készségek, önállóan szerzett ismeretek, önállóan vagy csoportsegítséggel levont tanulságok sokféle tanulói tevékenységben történő alkalmazását kívánják meg (például kutatás, interjúkészítés, együttműködés, önálló ismeretszerzésen alapuló reflektív alkotás létrehozása, „szöveges magyarázat”). Ez kiegészülhet a produktum tekintetében sokféle médium alkalmazásával is. A lényeg ebben is a sematizmus elkerülése lenne. Nem motiváló a korosztály számára, ha mindig minden téma ugyanúgy megy le, ugyanolyan algoritmusok mentén készül a munka. Mivel nagyon változatos az ajánlott tevékenységrendszer, a hozzá kapcsolódó vizuális ismeretszerző összetevőket is érdemes változatosan szerveznünk.

A kézikönyv feladatainak közlésénél törekedtünk arra, hogy követhető legyen a munkaformák rendszere, így megfelelő megjegyzésekkel jelöljük, ha egyéni információgyűjtésről vagy csoportos alkotásról van szó az adott feladatban.

A szűkös órakeret nagyon adja magát arra, hogy a projektfeladatok esetében előkészítő jelleggel önállóan végzett otthoni ismeretszerzésre alapítsuk a kontakt órákat. Érdemes ezt az adott osztály habitusának ismeretében tennünk, mert ha a „jól megérelt” ismeretszerzés az óra előtti házfeladat-másolás formájában jelenik meg, akkor túlzottan sok elvárással nem léphetünk fel a projekt minőségével kapcsolatban. Csak az adott tanulócsoport ismerete adhat ebben eligazítást, de általában érdemes éppen az ismeretszerzés támogatására fordítanunk a tanóra keretét (míg a végproduktum elkészítése maradhat otthoni feladatnak), vagy egyszerűen folytathatjuk a munkát következő órán. A KET témakörökre osztott óraszámai leginkább a teljes óraszám arányait mutatják meg. A KET fejlesztési feladatai nem alkotnak időbeli sorrendiséget, mint más tantárgyak egymásra épülő témakörei, hanem a vizuális közlés logikájában egészítik ki egymást. A kézikönyv szövegében éppen ezért az adott és éppen érvényes KET fejlesztési feladatokat is így közöljük.

Az egyes témakörökben található fejlesztési feladatokat és ismereteket az alábbi színekkel jelöltük a szövegben:

A vizuális kultúra tantárgy témakörei (9–10. évfolyam)
Korszak, stílus, műfaj
Kortárs művészeti jelenségek – Művészi koncepció, személyes és társadalmi üzenet
A vizuális közlés hatásmechanizmusa – Vizuális információfeldolgozás
Digitális képképzés, közösségi média – Digitális tartalom-előállítás, személyesség
Dizájn, divat, identitás – Tervezett környezet, azonosulás
Környezet és fenntarthatóság – Természeti és tervezett környezet egyensúlya

A tantárgyi kapcsolódás konkrét példáiban időnként megjelenítjük „más tantárgy” konkrét tartalmait. Ezeket így jelöljük: „**más tantárgy KET fejlesztési feladatai**”.

A KET mindig két évfolyamra nézve közli a fejlesztési feladatokat, amelyből mi (mint az egyes iskolák belső elvárásai is igénylik) létrehoztunk egy látens „9. osztályos helyi tantervet”. Ez persze része a módszertani szabadságnak. Kérjük e szabadságnak, továbbá az adott iskola adott tanulócsoportjának megfelelően mérlegeljék a KET fejlesztési feladatainak évfolyamokra bontását (azaz ha van olyan feladat, ami az önök számára erről az évfolyamról kimaradt), bátran módosítsák az e kézikönyvben leírtakat.

A vizuális kultúra tantárgy értékes fejlesztési lehetősége a komplex személyiségfejlesztés, így van létjogosultsága egy olyan fejezetnek, ami arra kínál feladatokat, hogy az iskolánkba frissen bekerült új kilencedikeseket megismerhessük, hogy gyakorlati munkában lássuk a megelőző iskolai éveik fejlesztési előzményeit, illetve hogy (hasonlóan a gólyatáborok célrendszeréhez), a vizuális alkotótevékenységet is felhasználva a tanulók sajátos alkotóhelyzetekben is ismerkedhessenek egymással.

AJÁNLOTT TANULÓI TEVÉKENYSÉGEK a KET Fejlesztési feladatai és ismeretei feldolgozásához

Az iskolába lépő új 9.-es évfolyam közösségépítő jellegű feladatai

A fejezetben nagyrészt felsorolásszerűen ajánlunk olyan feladatokat, amelyek túlzottan sok előzetes ismeretet nem igényelnek, és alkalmasak arra, hogy az egymást még nem, vagy csak alig ismerő tanulók bemutatkozását segítsük.

BEMUTATKOZÁS

Egyéni munka

- Készítse el saját emblémáját tetszőleges eszközökkel!

Az óra végén kirakott emblémák alapján találgassák alkotójuk beállítódását. Próbálják beazonosítani az elkészült munkát a megfelelő személlyel.

A pedagógus is megalkothatja személyes emblémáját, vizuálisan ismereteket közölve magáról, a tantárggyal kapcsolatban vallott nézeteiről, pedagógiájának súlypontjairól.

A következő órán további vizuális eszközöket is felhasználó feladatokkal folytathatjuk az ismerkedést:

- Mindenki hozzon olyan képeket, fotókat amelyek témáival valamiképpen szimpatizál, fontosnak tartja azt!
- A hozott képeket rendezzék közösen egy kitalált történetté! Próbáljanak elbeszélő jellegű kapcsolatot teremteni a képek között!
- A képsorozathoz közösen írjanak forgatókönyvet! Alkalmazzanak vizuális jellegű kiemeléseket is!

Ugyancsak az évkezdés első tanóráira alkalmasak az alábbi feladatok, melyeknek a NAT- és KET-háttérét a kézikönyv részletes feladateleírásában olvashatják, és amelyek mind fejlesztési feladatok, mind megelőző vizuális ismeretek tekintetében nagyon eltérőek egymástól. Itt csak a feladattípusokat közöljük, amelyek a későbbiek során segítik az azonosítást.

A számunkra megjelenő „osztályprofil” körvonalazásával válogassunk az alábbi feladatok közül:

M. C. ESCHER METAMORPHOSIS TÍPUSÚ KÉPEI
ÖNARCKÉP TÁRGYAKBÓL
SZÉKEK
ALKALMAZKODÁS
BOLTÍVEK
SZÁJMASZK

Az alkotva befogadás elve mint régóta korszerű módszertani alapelvünk

A kronologikus művészettörténeti oktatási szemlélet helyett (amely gyakran egy-egy korszakra izoláltan tekint) a vizuális művészet történetére mint esztétikai élményt jelentő tárgy megfigyelésére, elemzésére, összehasonlítására és az alkotva befogadás elvének teljesítésére alkalmas közegre tekintünk.

A műalkotások vizsgálata történjen önálló kutatómunkával, és teljedjen ki olyan tevékenységekben megjelenő alkotóformákban, amelyekben átélhetők stílárís, vizuális, nyelvi helyzetek, de jelenjen meg a személyes hozzáállás kifejezése is. Esztétikai tárgyakra irányuló témákat pedig akár két félév viszonylatában is megcélózhatunk. Ahogyan művészetelméleti megközelítésből rendszerezhetők a témák, például természet (tájkép), humán környezet (csendélet, tárgyak, exteriőr, interiőr), társadalom (ember és környezet, ember és ember, individuum), úgy az alkotva befogadás elvén alapuló feladatokat bemutató következő fejezetünkben is hasonló a feladataink tematizálása.

Az alkotva befogadás elve alapján tervezett feladatok

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- *alkotó- és befogadó tevékenységei során érti és komplex módon használja a vizuális nyelv eszközeit;*
- *a vizuális megjelenések mintáinak önálló megfigyelése és felismerése által konstrukciókat alkot, e megfigyelések szempontjainak összekapcsolásával definiál és következtet, mindezt társaival együttműködve alkotótevékenységébe is beilleszti;*
- *adott feladatmegoldás érdekében meglévő vizuális ismeretei között megfelelően szelektál, a további szakszerű információszerezés érdekében adekvátan keres;*
- *az alkotótevékenység során szerzett tapasztalatait önálló feladatmegoldás során beépíti, és az eredményes feladatmegoldás érdekében szükség szerint továbbfejleszti;*
- *alkotó feladatmegoldásai során az elraktározott, illetve a folyamatosan újraalkotott belső képeit, képzeiteit szabadon párosítja a felkínált tartalmi elemek és látványok újrafogalmazásakor, amelyet indokolni is tud;*
- *a vizuális megjelenések elemzése és értelmezése során a befogadó és az alkotó szerepkört egyaránt megismerve reflexióit szemléletesen és szakszerűen fogalmazza meg szövegesen és képi megjelenítéssel is;*
- *a művészi hatás megértése és magyarázata érdekében összehasonlít és következtetéseket fogalmaz meg a különböző művészeti ágak kifejezési formáival kapcsolatban;*
- *adott és választott vizuális művészeti témában önállóan gyűjtött képi és szöveges információk felhasználásával részletesebb helyzetfeltáró, elemző, összehasonlító, projekt munkát végez;*
- *érti és megkülönbözteti a klasszikus és a modern művészet kultúrtörténeti összetevőit, közlésformáinak azonosságait és különbségeit;*
- *adott feladatnak megfelelően alkalmazza az analóg és a digitális prezentációs technikákat, illetve az ezekhez kapcsolható álló- és mozgóképi lehetőségeket.*

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

Adott vagy választott – vizuális művészet által is feldolgozott – problémák, jelenségek (pl. személyes, környezeti, tudományos, társadalmi, művészeti) önálló feldolgozása és tudatos, vizuális jellegű bemutatása (pl. prezentáció, hagyományos tabló, táblaképpel kísért kiselőadás) a szakszerű kutatás lépéseinek érvényesítésével (pl. cél megfogalmazása, információgyűjtés, beleértve a felhasznált forrás megjelenítését, elemzés, szelektálás, lényegkiemelés). A probléma/téma megfelelő, hatásos bemutatása érdekében az optimális műfaj, stílus, kifejezési eszköz megválasztása, tervezett felhasználása, csoportmunkában is.

Meglévő művészettörténeti tudás felhasználásával és célirányos megfigyelések, elemzések alapján reflektív alkotások létrehozása (pl. grafika, fotó, film, festmény, fotósorozat, kollázs), adott történelmi korok, korszakok jellemző problémáinak, jelenségeinek (pl. szabadság, érték, szakralitás, humánus, szülő-gyermek viszony, bűn, identitás, szépség) változását tükröző vizuális művészeti megjelenések megértése és mások számára is érthető bemutatása érdekében, mindezt csoportmunkában is.

Egy választott művészettörténeti korszakra, stílusirányzatra (pl. gótika, reneszánsz, barokk, realizmus, századforduló izmusai, op-art, pop-art, land-art, hiperrealizmus) jellemző probléma (pl. valóság, transzcendenshez, társadalmi vagy tudományos változásokhoz való viszony) kapcsán önálló információgyűjtés, a probléma, téma önálló értelmezése a vizualitás lehetőségeit is felhasználva (pl. fotósorozattal, poszterrel, prezentációval), reflektálva napjaink kifejezési nyelvére.

Ember és táj

TÁJKÉPEK ÁTVÁLTOZÁSA

Csoportmunka

- Válasszanak ki egy hagyományos tájképi témát (például tó, tenger, erdő, hegy), és beszéljék meg a „minimálisan elvárható látványelemeket” a képpel kapcsolatban!
- Akiktől meglévő ismereteik alapján elvárható, a választott tájképi témához társítsanak korszakot, keressenek hasonló témában készült alkotást, alkotót!
- Közösén beszéljék meg a képkeresés kritériumait, gyűjtsék össze azokat a kifejezéseket, fogalmakat, amelyek alapján alkalmas képeket találhatnak! Használjanak adott esetben idegen nyelvű keresést is!
- Keressenek a választott témához olyan képeket a művészet történetéből, amelyek leginkább jellemzőek egy-egy korszakra vagy stílusra!
- Állítsanak össze prezentációt hagyományos vagy digitális formában annak bemutatására, hogy egy-egy korszak embere miért festett tájképet, mi volt a kifejezési szándék, milyen célok irányították az alkotót!

A feladat folytatásaként:

Egyéni munka

- Válasszanak a gyűjtött képanyagból egy tájképet, és alakítsák át grafikává!

Válasszanak olyan grafikai technikát, ami a legtöbb jellemzőt képes átemelni az eredeti képből. (Bár nem tájkép, például *Edvard Munch: Sikoly* című képének ugyanarra a témára készült fametszetét és festményét is bemutathatjuk a feladat magyarázataként.) A feladat alkalmas adhat linómetszet készítésére is, ekkor nagyvonalú filctollvázlat készüljön csak a linóleum felületén, és a grafikai értékek a technika és a technikát használó tanuló összekovácsolódásából jöjjenek létre, ami a vésetek hosszában, irányában, logikájában nyilvánul meg.

Alternatív feladat ugyanezzel az előkészítéssel:

Egyéni munka

- Válasszanak ki egy alkotót az alábbiak közül: *Leonardo da Vinci, Rembrandt, (Vincent) van Gogh!* Tájképi grafikáik elemzésével és rajzstílusuk megfigyeltetésével alakítsák át golyós-, tus- vagy filctollal a korábban választott tájképet!

Nagy értéket jelentene, ha a vonalvezetés utánzása során ráismernének a balkezes típusú hurkokra, a rajzolás ütemére, vagy a tollal való satírozás, fény-árnyék kezelés ízére. Másik oldalon a képek átírtási fokából kell visszakövetkeztetniük a tanulóknak az eredeti látvány realitására. (Nem is olyan egyszerű a feladat, mint elsőre látszana.)

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Többféle célt (pl. oktatás, szórakozás, információszolgáltatás, közösségépítés) szolgáló, választott online tartalom, megjelenés elemző vizsgálata a vizuális jellemzők leírása és elemzése céljából, egyénileg és csoportmunkában is.

MAGYAR TÁJ, MAGYAR ECSETTEL

Csoportmunka

- Turisztikai, utazási oldalak képanyagának elemzésével csoportmunkában mutassák be, hogy a promóciós célú képanyagok milyen sztereotípiákat közvetítenek, az odalátogató külföldi turisták vizuális informálása közben!
- Válasszanak ki egy ideális turisztikai célpontot, és keressenek hozzájuk köthető festményeket a magyar festészet történetéből! Beszéljék meg egymással, hogyan jutnak el a releváns képanyag megtalálásához!

Itt magasabb szintű önálló kutatási és ismeretszerzési gyakorlottsággal meg kellene jelennie például *Markó Károly*, *Egry József*, *Paál László* képeinek, de az adott tanulócsoporthoz ismeretében meg is lehet adni az alkotók nevét.

- Gyűjtsenek internetes képkereséssel tájképeket a „magyar tájról” különböző korszakokból, és prezentáció formájában mutassák be azokat!
- Keressenek magyarázatokat a formai különbségekre! (Hol érvényesül jobban a *kollektív* értékítélet, és hol erősödik fel a *szubjektív*? Hogyan beszél az egyéni látásmódról a vizuális nyelv?)

Klasszikus tájképi ábrázolás vizuális átírása

- Alakítsanak át adott klasszikus (például *Markó Károly tájképei*) tájbrázolást valamely jellegzetes stílus, stílusirányzat formajellemzőibe! Használjanak a választott stílusnak megfelelő technikát!

Személyesebbé tehető a feladat, ha a tanulók e célból készült saját fotóikból válogatnak. A „választott stílust” érdemes segítenünk azzal, hogy képi példát, alkotót javasoljunk. Fontos, hogy a választott stílus és a kedvenc technika ne ugyanazt jelentse.

A téma természetesen feltételezi, hogy a tanulóknak van némi általános iskolából hozott tapasztalatuk a festő vagy grafikai technikák terén (például egy impresszionista látásmód esetében a festék, vagy egy kubisztikus átfogalmazásnál a papírapplikáció lehet célszerű választott technika).

Változat, azonos előkészítéssel:

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

A fenntarthatóság és környezettudatosság irányelveinek megfelelő ideális élettér (pl. lakás, kert, park, falu, város, iskola, úthálózat) természeti és épített, tárgyi környezetének harmóniájára, egyensúlyára fókuszáló tervezés (pl. környezetbe olvadó építészet, land art), a kortárs környezetalakítás jellemzőinek, a designgondolkodás problémamegoldásra ösztönző lehetőségeinek inspiratív felhasználásával, csoportmunkában is.

TÁJSEB

Mutassunk fotókat ipari célú, ember alkotta tájatalakításokról (például külszíni fejtésről, cementgyártásról, viaduktról)!

- Vitassák meg csoportban a látott létesítmények, ipari tájba avatkozások szükségességét, kárát! Mérlegeljék a társadalmi hasznot! Vitájuk eredményét vizuálisan értelmezhető formában jelenítsék meg!

Egyéni munka

- Fessenek tájképet idilli tájról, majd mutassák be az ember tájromboló munkáját a kész kép grafikus továbbalakításával, tollal, szénrel, grafittal!

A feladat fenntarthatósági tartalma miatt alkalmas hasonló célra szervezett témanapokon való feldolgozásra is.

Saját fotó felhasználásával alternatív feladat

Egyéni munka:

- Építsenek meg makett méretben bármilyen talált anyagból egy előzetesen fotózott tájképet, és készítsenek róla ismét fotót!

Hozzá kell tennünk, otthon általában többféle építkezésre alkalmas anyag található, mint az iskolában. Ajánlhatjuk a klasszikus századeleji kollázs anyaghasználatát, újságpapírtépéseket, színes papír, alufólia, transzparens anyagok felhasználását is, ha a téri építéshez nincs kellő motiváló alapanyag.

TÁJSZOBOR

Egyéni munka

Mutassunk érdekes kortárs művészeti példákat a táj körplasztikában történő megjelenésére (például *Kungl György*, *Zsemlye Ildikó* tájszobrait), mutassunk mellé barokk szobrászati példákat is, ahol szokatlan anyagszerűséggel fogalmaztak meg plasztikában (például felhőket, fénysugarakat).

- Figyeljék meg a bemutatott szobrokat, fejtsék meg a szokatlan megoldások célját és jellemzőit!
- Készítsék el a választott tájképet dombormű vagy szobor formájában! Az alkotáshoz használjanak agyagot!

Az ember „csend-élete”

CSENDÉLET MAI KORUNK TÁRGYAIBÓL, ÉTELEIBŐL

Egyéni munka

- Alkosson csendéleti beállítást mai korunk tárgyaiból, ételeiből, és fotózza le, majd keressen a művészet történetéből megfelelő asszociatív vagy formai hasonlóságok alapján köthető alkotást, csendéletet!
- A saját fotó készítésekor kövesse a választott csendélet (festmény) kompozíciós rendjét, kísérletezzon a beállítás logikájának megfejtésével!
- A művészet története tele van csendéletekkel. Miről beszélnek a tárgyak egy egyszerű csendélet esetében? Nézzék meg a csendéleti témákat a különböző korszakok tükrében! Hogyan használja fel a tárgyakat a XX. századi művészet különböző jelentések érdekében (például *Arman*, *Daniel Spoerri*)?

A feladat produktuma itt az elkészült fotó, amit logikus mellérendelt művészettörténeti kép hitelesít.

Folytatás

Egyéni munka:

- Gyűjtött művészeti korok csendéleti ábrázolása mellé keressék meg a kor személyiségeit, akik mindezekben gyönyörködhettek! Keressenek képeket az adott kor tárgyi világáról, viseletéről, és ezt rövid bemutató keretében adják elő!

Célunk, hogy a műalkotás szűk teréből kilépve annak sajátos kifejezését a kor egészében lássák.

HIPERREALISTA TISZTELET A SZÁRADÓ KETCHUPNAK

Egyéni munka

- Keressen realiztikus ábrázolásra törekvő ételfestményeket, és egy választott markánsan eltérő korszak, stílus jellemző, élelmiszereket is ábrázoló képével összehasonlítva mutassa be a a stílus-jellemzők, a megjelenítési szándék változásait prezentáció formájában (például barokk csendéletek, *Derkovits Gyula: Halas csendélet*)!
- Készítsen „hiperrealista” igényű rajzot hasonló témákról (például félig megevett pirítós, használt teafilter, almacsutka, banánhéj)!

Változat:

Egyéni munka:

- Készítse el egy nem túlzottan odafigyelő étkezés „nyomait” hiperrealista igénnyel (például csészényomok, kicsepegő gulyásleves, rizsszemek az asztalon)!

A feladat ironikus, talán önreflektív megoldása sok humort rejt, ami motiváló lehet az adott korosztály számára.

ÖNARCKÉP TÁRGYAKBÓL

Csoportmunka

- (*Vincent*) van Gogh személyes tárgyait bemutató képei alapján írjanak csoportban jellemzést a tárgyak tulajdonosáról!

Biztosan vannak ismereteik a szóban forgó alkotóról, minden osztályban felmerül a kérdés a fülét illetően. Nevelési szempontokat szem előtt tartva mérlegeljük, mi az, amit közlünk a függőségét, betegségét illetően, mert ez elterelheti a figyelmet az érdemi munkáról.

A leírások magukra vonatkoztatott tanulságai alapján:

Egyéni munka

- Készítsék el személyes tárgykollázsdobozukat! Helyezzék bele mindazokat az apróságokat, amelyek együtt kifejezik személyiségüket, ezen keresztül világról alkotott esztétikai értékítéletüket! A kompozíciós lehetőséget mint képkeret a doboz határai megteremtik, de éljenek a kiemelés, színritmus, arányok és irányok szerinti rendezés lehetőségével!

A feladat játékos előkészítéséhez a drámapedagógiáját hívhatjuk segítségül (például „Milyen lenne ha ... lenne?” játékkal). A személyre szóló jellemzést a játékban tárgyak érzékletes leírásával kell megadni, és a kérdező személynek ez alapján kell ráismerni a közösen választott személyre. (Például: Ha esernyő lenne, egy nagyon hosszú, magas, sötét és elegáns ernyő lenne, amit sohasem nyitnak ki.)

SZEMÉLYES ASZTALTERÍTÉK

Egyéni munka

- Fotózzák néhány napig étkezéseik asztalterítékeit (olykor ezt megtehetik kiemelt események alkalmával is, például születésnap, karácsony)!

- Az elkészült képeket összegyűjtve prezentációban vetítsék le, és a képek alapján arra a kérdésre keressenek válaszokat, miképpen olvashatók ki a napok eseményei, hangulatai a tárgyak rendjéből, karakteréből!

A téma mint önálló munka végigkísérheti a félévet vagy tanévet, a vetítés élményszerűsége könnyed befejezést kínál az osztály számára egy tanítási ciklus vagy időtartam végén. Érdemes így időzitenünk.

- Saját választott fotón a kompozíció (tárgycsoport) rendjét akár papíralapon kinyomtatva, montázs technikával változtassák meg újabb tárgyfotók beillesztésével vagy kollázssal, odaillő vagy harsányan kilógó természetű applikációval a harmónia fokozása érdekében, vagy éppen diszharmonikus módon többletjelentéssel ellátva az eredeti kompozíciót! (Például Zsolnay-tányéron kupolázott rizs és rántott sajt, mellé Mackósajt alufóliája címkével.)

Alternatív változat a személyes előkészítő munka hiányában:

Osszunk ki terített asztalról halvány fénymásolatot! A képek származhatnak trendet sugalló magazinokból, nyomtatott médiából, receptgyűjteményből.

- A halvány, fekete-fehér fénymásolatoknak adjanak színhangulatot (festéssel, színezéssel) amely megváltoztatja az eredeti jelentést (például kellemes, rendezett asztalteríték visszataszító, komor árnyalatokkal, rendezetlenség vidám színviszonylatokban)!

Ember és társadalom

Az alábbi témához szintén az esztétika tárgyai közül válogatva, a társadalmi mozzanatokot megragadó ember és ember közötti viszonyok, társadalmi jelenségeket alkotó tevékenységgel reflektáló feladatokat sorolhatnánk. Mondhatni a képzőművészet eszközei ebből a szempontból azért is hatásosak, mert olykor igen sűrített, találó eszközökkel képesek felhívni a figyelmet társadalmi ellentmondásokra, képek minősíteni vagy bírálni, persze mindezt annak, akinek van szeme rá.

Tanulói tevékenységként ezekben a feladatokban is megjelenhetnek a *parafrázisok* a műalkotások eredeti korából, és az egyéb korokra jellemző képalkotási technikák, a műfaj kereteinek felrúgásával készülő *remake* alkotások, és a digitálisan, fotóeditáló szoftverekkel gyártott „mémek” jellemző világa is, amikkel a közösségi médiában igen gyakran találkozunk a tanulók. A feladatok egy része arra adhat ötletet, hogy milyen otthon végezhető vizuális tevékenységeket motiválhatunk, amelyek nem igénylik a kortárs csoport segítségét, feldolgozásukat döntően egyéni munkában értelmes végezni.

PARAFRÁZISOK

- Válasszon egy műalkotást az alábbiak közül: (*Edvard*) *Munch: Sikoly*, *Van Eyck: Arnolfini házaspár*, *Szinyei Merse Pál: Majális*, és készítse el *mai* változatát hagyományos választott technikával vagy digitálisan! (Például a *Sikoly* főszereplője maszkban, a *Majális* otthon a szőnyegen vagy zöld leególapra megépítve.)
- Öltözzön be vagy családtagjait/társait öltöztessen be a *választott* képekre emlékeztető, otthon található ruhadarabok, textilek segítségével, és készítsen fotót vagy szelfit, amelyen a kép eredeti kompozíciója érvényesül!
- Tárgyak, élelmiszerek felhasználásával készítsen *beállítást*, ami valamilyen szempontból kapcsolódik a felsorolt képek: (*Édouard*) *Manet: Reggeli a szabadban*, *Leonardo da Vinci: Utolsó vacsora*, (*Vincent*) *van Gogh: Krumplievők* egyikéhez, és felismerhető a tárgybeállításról a választott műalkotás!

Az előző feladat változata:

- Készítsen fotót ismert műalkotás címének szándékos félreértelmezésével (például *Krumplievők*: csíkos hátú burgonyabogarak meghitt vacsorája, *Kocsihajtó*: szelfi a volán mögül)!

A feladat talán a kézikönyvben már-már megszokott módon viszonylag erős tiszteletlenséget mutat a könnyes szemű műalkotás-befogadással szemben. Nem véletlenül. A korosztálytól semmi nem áll távolabb, mint a felnőttek kikristályosodott értékeinek nyílt elfogadása. Ez a kor a megkérdőjelezés kora, amikor az fogadható el értékként a fiatalok számára, ami átment a kérdések során, amit ütköztettek a felnőttek válaszaival. Ez az attitűd majd megváltozik, de 9. osztályban jobb, ha hasonló típusú alkotómunkában pedagógusként a segítő, motiváló szerepet vesszük fel, mintsem az ismeretforrás vagy a minőség-ellenőr öltönyös-nyakkendő alakját.

- Válasszon egy *fogalmat* az alábbiak közül: *bűn, szépség, szabadság*, és a választott fogalomnak megfelelően készítsen változatot az alábbi műalkotások felhasználásával: *Nofretete fejszobra*, (*Sandro Botticelli: Vénusz születése*, *Rippl-Rónai József: Kalitkás nő!*)

Tapasztalat szerint a korosztály számára a legnagyobb nehézséget az indulás, tehát a fogalmak kiválasztása, meghatározása jelenti, ezt érdemes segítenünk fogalomgyűjtemény kiadásával. Az a tanuló-csoport, amelyik gyakorlott az önálló munkavégzésben, brainstorming technikával maga is készíthet fogalomgyűjteményt a saját alkotói folyamata részeként.

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Példák alapján a mozgókép hatásmechanizmusának elemző vizsgálata különféle szempontok alapján (pl. hangulatkeltés, montázs, sztereotípa, eredeti megoldások, célközönség elérése).

CÍMADÁSSAL MOTIVÁLT PREZENTÁCIÓ/INSTALLÁCIÓ

Mutassuk be (*Ron Fricke: Baraka* című filmjének egy választott részletét (például amelynek középpontjában a felgyorsult világ felgyorsított képei állnak, vagy a mélyszegénység és társadalmi felelősségvállalás problémáit feldolgozó részeket)!

Csoportmunka

- Beszéljék meg csoportban az asszociációs filmes montázs hatásmechanizmusát a látott filmrészlet alapján! Milyen kapcsolat van a bevágott snittek jelentése és a vágás ritmusa között? Milyen ellentéteket jelenít meg a rendező, és milyen képi ellentételezést használ?
- Válasszanak közösen egy művészettörténeti korszakot vagy stílust! A közös választás konszenzuson alapuljon! A vitában érveljenek a választás mellett, és hozzanak mindenki számára elfogadható döntést!
- Találjanak ki az adott korszakra jellemző címet, kulcsfogalmat (például Féktelen tobzódás a barokkban, Felgyorsult világ, Mozdulatlan némaság, Szomorú barna képek), és készítsenek szöveges információ nélkül is érthető prezentációt, ahol a képek asszociatív kapcsolata segíti a választott korszak felismerését!
- Használják a képsorozat összeállításánál az időt mint kifejezési módot (például a képek megjelenésének ritmusát)!

Vagy:

- Készítsenek olyan kép és szöveg installációt (például vetített digitális anyag, térbeli tárgy, élő szereplő, fényhatás és hang együttese), amely kifejezi egy képzőművészeti stílus (például impresszionizmus) világszemléletét, reflektálását a világ jelenségeire és az ehhez használt formai jellemzőket!

VIDEÓÜZENET VÁLASZOTT MŰVÉSZETTÖRTÉNETI KORBÓL

Nézzünk meg egy választott művészettörténeti kor jellemzőit jól átadó filmrészletet (például *Peter Webber: Lány gyöngy fülbevalóval* (2003), *Tarkovszkij: Rubljov* (1966), *Terry Jones és Terry Gilliam: Gyalog galopp* (1975).

- Küldjön videóüzenetet meghatározott korszakból, amelyben önmaga is szerepel a korszaknak, stílusnak megfelelően manipulált környezetben! Használjon a korszaknak megfelelő képi bevágásokat, tárgyakat, esetleg dramatizált mozzanatok! Digitális eszköz hiányában készítse el az üzenet forgatókönyvét a kellékek részletes listájával, az elhangzó szöveg megjelenítésével!

Az alkotó ember

MŰVÉSZETTÖRTÉNET KARIKATÚRÁKBAN

Egyéni munka

- Készítsenek egy a digitális játékok világából származó karaktert vagy saját ötleten alapuló karikatúrafigura megváltoztatásával rajzos ábraszorozatot, amely több művészettörténeti korszak vagy kiemelkedő alkotó jellemzőit mutatja!

Motiválható a feladat úgy is, ha *Keith Harring* op-art sablonemberkéinek változatában kérjük mindezt. Ehhez a tanulóknak érdemes az alkotó több munkáját, személyes stílusát tanulmányozni. Változatként kiindulhatnak a *La Linea (Menő Manó)* emberkéjéből is, azaz a példaként bemutatott emberfigura változtatásával fogalmazzák meg egy-egy korszak jellemzőit (lásd *La Linea: Mozart*).

Változat:

Mutassuk be *Kaján Tibor művészportré-sorozatát!*

- Figyeljék meg a rajzok hatásmechanizmusát, keressék azt a gondolati alapot, ami közös a sorozat példáiban!

Egyéni munka

- Kaján Tibor portrészorozatára jellemző módon készítsenek újabb, választott művészeket megjelenítő portrérajzokat!

Az alkotók köre lehet a képzőművészet, de az adott osztály ismereteihez, hozzáállásához alkalmazkodva lehet más művészeti ág képviselője is. Az adott alkotó kiválasztása saját gyűjtőmunkán alapuljon, de a sokféleség érdekében ki is adhatjuk őket név szerint.

PARAFRÁZIS-ÖNARCKÉP

Egyéni munka

- Saját portréjának fotója alapján fesse le az önarcképét egy választott alkotó/vagy stílus jegyeinek felhasználásával (például *(Gustav) Klimt* képeire jellemző háttérképzéssel, dekoratív és figurális részletek összedolgozásával)!

A saját portré megrajzolását megkönnyíthetjük úgy, hogy a képet projektorral kivetítjük a papírra, ahol a körvonalakat körberajzoljuk. Kiváló ajándékötlet év végén osztályajándékképpen a tanáraik számára (például választott tanár tablóképét felhasználva, személyes benyomások alapján választott háttérképzéssel).

Ember és tér, ember és térlefedés

A fejezetrészben olyan feladatokat gyűjtöttünk össze, amelyek elsősorban az építészet történetéhez kapcsolódnak.

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- a látható világ vizuális összefüggéseinek megfigyeléseit ok-okozati viszonyoknak megfelelően rendszerezi;

- *a vizuális megjelenések mintáinak önálló megfigyelése és felismerése által konstrukciókat alkot, e megfigyelések szempontjainak összekapcsolásával definiál és következtet, mindezt társaival együttműködve alkotótevékenységébe is beilleszti;*
- *adott feladatmegoldás érdekében meglévő vizuális ismeretei között megfelelően szelektál, a további szakszerű információszerzés érdekében adekvátan keres;*
- *új ötleteket is felhasznál képek, tárgyak, terek megjelenítésének, átalakításának, rekonstruálásának megvalósításánál síkbeli, térbeli és időbeli produktumok létrehozása esetében;*
- *adott szempontok alapján érti és megkülönbözteti a történeti korok és a modern társadalmak tárgyi és épített környezetének legfontosabb jellemzőit;*
- *tervezési folyamat során a gondolkodás szemléltetése érdekében gondolatait mások számára is érthetően, szövegesen és képpel dokumentálja.*

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

Az építészettörténet különböző korszakaiból (pl. ókor, romanika, gótika, reneszánsz, barokk, klasszicizmus, eklektika, szecesszió, modern, posztmodern, kortárs) választott példák összehasonlító vizsgálata, csoportosítása különböző szempontok szerint (pl. funkció, szerkezet, építőanyag, térlefedés, tömeg, homlokzattagolás), a tapasztalatok különböző játékos vizuális megjelenítésével (pl. gyors szabadkézi rajz, alaprajz rekonstruálása, makett készítése).

A témakör egyik alapvető vizuális problémája az anyaghasználattal összefüggő térlefedés, amely fejlődésében jelentős szerepet töltött be a közösségi terek iránt egyre fokozódó társadalmi igény. A szerkezeti tulajdonságok lényegi vonásai talán leginkább lecsupaszított formában szerkezeti modellként értelmezhetők. A modellkészítésnek, valamint a modellnek általában esztétikai szabályai is vannak, amelyben a szemléletességnek jelentős szerepe van. A modell műalkotás, mely letisztult anyaghasználattal mutatja a kívánt térbeli rendet, formakapcsolatokat. Mindezt azért hangsúlyozzuk, mert bár kézenfekvő, hogy (ahogyan általános iskolában, úgy a középiskolában is) az építészettörténet témához kapcsolódva fogunk szerkezeti rendeket modellezni, azonban törekedni kell rá, hogy ebben az iskolaszakaszban a modell- vagy makettkészítés komolyabb anyaghasználattal és gondosabb eszköz kiválasztással párosuljon. Iskolai keretek között viszont a felhasználható nyersanyagok köre szűkös és feldolgozásuk időigényes, a külső körülmények tehát erősen befolyásolják azoknak az anyagoknak a körét, amelyet makett- vagy modellkészítésre felhasználhatunk.

Míg alsó és felső tagozaton a tárgy- és környezetkultúra témakör produktumai a gyerekek életkori sajátosságaihoz és gyakran egyéb tanulási szituációhoz alkalmazkodó tárgyak (például mesesituáció, jelmezelem, ténylegesen használható ajándéktárgy) voltak, középiskolában a tanulók számára értelmet nyelő tárgy már inkább a valóságot reprezentáló makett vagy modell lehet. Ahogy a tanulók gondolkodása absztrahálódik, és eltávolodik a konkrétól, úgy absztrahálódik a tárgy- és környezetkultúra témakör megjelenési formája is.

Érdeemes a hulladékfelhasználást fenntarthatósági elvekkel alátámasztva motiválnunk a tanulókat, hisz (még néhány évig hasznosuló) vágási hulladékot, feleslegessé vált csomagolóanyagot is fel tudunk használni a makettkészítéshez.

A témakör tanulói tevékenységeit annak tudatában kell terveznünk, hogy végig jelen volt az általános iskola anyagában is, azt persze nem tudhatjuk pontosan, hogy milyen mélységig foglalkoztak a tanulók a különböző térlefedések megismerésével. Ha véletlenül olyan feladatot sikerül kitalálnunk vagy kiadnunk, amit már valaki megoldott korábban, akkor (ha csoportmunkában szervezzük a tevékenységet) ő nagy segítségére lehet a csoportnak. Érdeemes mindig gondolnunk arra is, hogy egy-egy KET feladat feldolgozásának összetettebb tanulói tevékenységrendszerben és magas fokú differenciálással kell megvalósulnia a magasabb iskolafokon, de az adott módszertani döntés mindig a pedagógusé. Fel kell mérni a tanulók ismereteit, motivációit, ügyességét, gyakorlottságát, tehát adott körülmények között egy felső tagozatos feladat is fejlesztő lehet, és segítheti a tanulók vizuális ismeretszerzését, problémamegoldó gondolkodását.

A modellezéssel, makettezéssel azért is érdemes foglalkozniuk, mert a mai világ (amelyet természetesen bizonyos mértékig e kézikönyv feladatai is figyelembe vesznek) túl sok olyan tanulói tevékenységet indukál, amelyek a való élet helyett a virtuális térbe mutatnak. A tanulóknak néha érdemes kicsit *megfogniuk, megkötniük, meggyúrniuk a való világot*, mielőtt végképp a kezükhöz nő a mobiltelefonjuk.

ÉPÍTETT TEREK ÉS KOROK

Csoportmunka

- Határozzák meg csoportban a térlefedés fogalmát, és rajzos vázlatokban mutassák be felső tagozatból hozott ismereteik és helyszíni gyűjtőmunkájuk közös eredményét!
- Vázlataik készítésére használják a kétméretű axonometria szemléletes módszerét!
- Válasszanak adott építészettörténeti képanyagból egy korszak térlefedését mutató képeket, majd a képek tanulságai alapján készítsenek szerkezeteket modellező formakapcsolatokat! Keressék meg hozzá a legalkalmasabb anyagot!

Feladatváltozatok magasabb konkretizációs szinten megfogalmazva:

ÉPÍTÉS ALAPRAJZI REKONSTRUKCIÓ

- Egy egyiptomi templom (például *Karnak*) alaprajzi rekonstrukciójára (vagy annak reduktívabb lényegi változatára) építsék fel az oszlopokból, áthidalásokból álló szerkezeti rendet (hüposztíl elrendezés)!

Az egyiptomi kőgerendás áthidalás nyers, formára alakított agyagelemekből felépíthető. A szerkezeti rendet továbbgondolva változatosabb rendszereket is létrehozhatnak immár szabadon.

Kiváló lehetőség a beszáradt agyag felhasználására is, egyben férfias erőpróba kézfűrésszel hasábokra szeletelni egy agyagtömböt. Természetesen az Ytong falazóelemtől a hungarocell- vagy habkartonvágási hulladékig sokféle egyéb modellezőanyag adódhat. A papírból térhálószerkesztéssel készített hasábok világa inkább a felső tagozaton fejlesztő, ott kapcsolódik jól geometriai ismeretanyaggal.

KUPOLÁK

Csoportmunka

Mutassuk be *Kós Károly: Elefántházát* a Fővárosi Állat- és Növénykert épületei közül!

- Fogalmazzák meg csoportban az épület jellemzőit! Vitassák meg az épület formai ráutalása és valós funkciója közötti összefüggést, kifejezését, üzenetét!
- Gyűjtsenek képanyagot a kupola mint építészeti forma bemutatására (például *Pantheon, Hagia Szophia*)!
- Építsenek bazilika alaprajzú makettet agyagból! Találják ki a kupola sokszorosításának módszerét!

Az iskola környékén található történelmi épület maradványait, régészeti ásatások helyszíneit is használhatjuk az építés motiválására, ezzel kötődve a szülőföld régészeti értékeihez. A valós méréseken, saját fotón alapuló rekonstrukciós építés érdekesebb lehet, mint az internetről vadászott képanyag használata.

Az alsó és felső tagozatos vizuáliskultúra-órákon bizonyára találkoztak már az agyaglapból való építés, illetve a formába préselés módszerével. Alternatív lehetőség a PET-palackok darabolásával és összeépítésével való konstruálás. Félgömb formájú műanyag táltra papírmásé-technikával (tapétaragasztós papírdarabokkal) lehet kupola formájú kérget építeni. Száradás után festhető.

BOLTÍVEK

- Papírcsíkok, nyomdai vágási hulladék felhasználásával építsenek boltívkapcsolatokból szabadon!
- Keressenek válaszokat a felmerülő technikai nehézségekre (például boltívek egybevágóságának biztosítása, tényleges építészeti formarend, statikai szempontok az alátámasztásban)!

Ekkor a Colosseumtól kezdve az aquincumi vízvezeték (aqueductus) formai megoldásáig sok hívóképpel dolgozhatnak. Itt a hívóképeket az alkotva befogadás elvének szokásos érvényesítési menetétől eltérően az első ajánlott feladat keretében saját maguk találják meg.

Technikai kérdésekben hozzanak önálló döntést, szabályt (például ragasztó, idegen anyag felhasználása, mérethatár kiválasztása, találkozó boltívsorok formai kapcsolódása). Ez utóbbi egyébként a társas kapcsolatok rendszerét erősítő játék is lehet, amelyet javasunk kipróbálni az évkezdés feladatai között.

A papír sokrétű tulajdonsága miatt jól használható modell- vagy makettkészítésnél (ez utóbbi az említett órakeret szűkössége miatt kevésbé lehet téma). Átgondolandó, hogy hol használjuk a hajlékony kartont (például ívek, feszített szerkezetek), és hol a kétrétegű masszív és merev hullámlemez (például falak).

GÓTIKUS KALITKA

- Építsék meg egy gótikus katedrális támrendszerét drótból, amolyan luxuskalitkaként!

A motivációs képanyag tartalmazzon valódi gótikus épületeket (például *Chartres*, *párizsi Notre-Dame*, *kölni dóm*), de neogótot is, mint a *budapesti Parlament*, aminek kupolája maga is igen szellemesen használja az adott rendszert.

A feladat változata a tervezéssel és dizájntartalmakkal foglalkozó fejezetben olvasható.

Absztrakt és/vagy nonfigurális alkotás

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- alkotó- és befogadó tevékenységei során érti, és komplex módon használja a vizuális nyelv eszközeit;
- az alkotótevékenység során szerzett tapasztalatait önálló feladatmegoldás során beépíti, és az eredményes feladatmegoldás érdekében szükség szerint továbbfejleszti;
- alkotó feladatmegoldásai során az elraktározott, illetve a folyamatosan újraalkotott belső képeit, képzeletét szabadon párosítja a felkínált tartalmi elemek és látványok újrafogalmazásakor, amelyet indokolni is tud;
- adott vagy választott kortárs művészeti üzenetet személyes viszonyulás alapján, a társadalmi reflexiók kiemelésével értelmez;
- képkalkítás és tárgyformálás során autonóm módon felhasználja személyes tapasztalatait a hiteles kifejezési szándék érdekében a választott médiumnak is megfelelően;

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

Elvont tartalmak megjelenítésére szabadon kísérletezzen önállóan tervezett anyaghasználattal alkotott plasztikus mű létrehozásával.

Személyes érdeklődésében jelenlévő, társadalom- vagy természettudományos ismeretei által meg-alapozott absztrakt fogalmak megjelenítése jelen korunk képkalkító lehetőségeivel.

Absztrakt kifejezés tárgyakkal

A kortárs művészet gyakori kifejezési eszköze a tárgyi világ erre épülő, a funkcionális és történeti vonásokból kibontakozó társadalmi üzenet (például Aj Vej-vej művészete). A funkcionáló tárgy ebben az esetben túlmutat rendeltetésének konkrétságán (ugyanakkor az értelmezést mindig segítik a funkció konvencionális formajellemzői), hiszen információk tapadtak hozzá a használat körülményei által, és valamiféle szokatlan komponáltság, valamint formakapcsolatok révén aktuális üzenetek hordozójává válik.

EMBERI HALMAZOK

Csoport- vagy egyéni munka

- Gyűjtsenek apró tárgyakat, amelyekkel halmazokat lehet képezni (például szögek, csavarok, kupakok)! Ezek rendezgetésével fejezzenek ki közösségi szituációkat (például a hatalom és a tömeg, elkülönülés, csoportok küzdelme az érvényesülésért, egy a sok közül). Tartsanak be képalkotó törvényeket formában, színben, felületben, helyzetben!
- A képalkotást rögzítsék fotón!

Az alkotás produktuma itt is fotó lesz, hiszen az apró tárgyakkal alkotott kompozíciók rögzítés nélkül nem állják ki az idő próbáját.

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Egyszerű animációs technikák (pl. tárgymozgatás, papírkivágás, homokba rajzolás) felhasználásával változatos célokat (pl. reklámfilm, zenei klip, adott vers inspirálta filmetűd) következetesen szolgáló mozgókép elkészítése csoportmunkában, és a produktum közös értelmezése, értékelése.

Példák alapján a mozgókép hatásmechanizmusának elemző vizsgálata különféle szempontok alapján (pl. hangulatkeltés, montázs, sztereotípiák, eredeti megoldások, célközönség elérése).

ÁTFOLYÓ JELENETEK

- Készítsenek stop-motion animációt fázisokba átfolyó jelenetek használatával, az apró tárgyak átrendezésével!

Ebben az esetben az animáció területére léptünk. (Az alkotás folyamatát motiválhatjuk *Foky Ottó: Babfilm* című animációjával, ami abból a szempontból is hasznos lehet, hogy bemutatja, az animáció nem csak gyerekmű lehet.) *Tettamanti Béla* grafikusművész, karikaturista társadalmi tartalmú grafikáiban többször használ hasonló kifejezési formát. Eléggé absztrakt gondolkodású 9. osztály esetében motiválhatjuk műalkotásai bemutatásával a feladatot.

SZÉKEK

Csoportmunka

- Rendezzenek székeket vagy más funkciójú tárgyakat kifejező kompozícióba (például emberi kapcsolatok vagy fontos emberek hűlt helye témák kifejezésére)!

A szék hangsúlyos ergonóm (vagy embernegatív) vonásai miatt gyakori motívum a kortárs képzőművészetben. (*Schaár Erzsébet* kispasztikái vagy a korábban említett *Aj Vej-vej*). A tárgyábrázolás hangsúlyos kifejezést hordozó alkotása *Szőnyi István: Kerti pad* című munkája is.

- Az installációkat fotózzák le úgy, hogy a fotó többletjelentést hordozzon, ne pusztán dokumentáljon!

Változat azonos témára:

TÁNCOLÓ SZÉKEK

Csoportmunka

- Az installációkat mozdítsák meg, egymáshoz való közeledésüket, távolodásukat, helyzetváltásukat használják fel a kifejezés érdekében!
- A mozgásról készítsenek videót; használjanak nézőpontváltásokat, megvilágítási helyzeteket, zenei aláfestést az alkotás során!

Keressenek csoportban megoldást arra, hogy a mozgató ember ne látszódjon. Ehhez kísérletekre, szabad ötletekre, egyéni megoldások kipróbálására, a tévedés megengedésére, sok-sok olyan összetevőre van szükség a csoportos alkotásban, amelyek a korszerű kreatív problémamegoldás módszertanára vezetnek.

Absztrakt tartalmak festéssel, átfestéssel

A HELYETTÜNK BESZÉLŐ TÁRGYAK

Ugyancsak a tárgyi világ adhat ötleteket (akár erkölcsi tartalmú) emberi szituációk elbeszélésére is, ha a valós térben (például osztályterem, udvar), térplasztika-készítés céljából kísérleteznek tovább tárgyakkal a tanulók. Külső helyszín hiányában egy-két osztálytermi beállítás is szóba jöhet, amelynél megvilágítással emelhetjük a beállítás hangulatát.

Csoportmunka

- Alakítsanak ki koncepciót az ember-ember kapcsolatok tárgyakkal való kifejezésére! Keressenek és dokumentáljanak minél több ötletet, ami a témára vonatkozik! Gondolják végig tudatosan a megjelenített tartalmat és a megjelenítés jellemzőit is!
- Használjanak a kifejezés érdekében vizuális technikákat is (például festés, ragasztás, anyagok applikálása)! Az elkészült munkákat elemezzék tartalom- és anyaghasználat szempontjából!

Ez a feladat képalkotó tevékenységre is inspirálhat.

Egyéni munka

- A kialakított kompozíciót, a látványt dokumentálják (azaz az akciót és eredményeit fotózzák, filmezzék le), majd dolgozzák fel síkképi kompozícióban, kifejező (esetleg hangsúlyosan expresszív) szín- és formahasználattal (például festék, kréta, kollázs, vegyes technikák felhasználásával), és bátor, nagyvonalú megoldásra inspiráló nagy méretben!

Vagy:

- A látványról készült saját fotó nagyított fénymásolatát írják át festéssel, ragasztással egyéni színhangulat megteremtésével!

A projekt szerves része legyen a kiállítás, amely állhat a konstruálás folyamatának filmes dokumentumából, a kész mű fotóiból és a képi absztrakcióból. Mozgóképi téma feldolgozása érdekében a kiállításon készítsenek filmet a megnyitó szituációt imitálva.

- Beszéljenek az alkotók riport formájában munkáikról!

(Vagyis a NAT nyelvén: „alkotó feladatmegoldásai során az elraktározott, illetve a folyamatosan újraalkotott belső képeit, képzeletét szabadon párosítja a felkínált tartalmi elemek és látványok újrafogalmazásakor, amelyet indokolni is tud.”)

MIT AKAR EZ ÁBRÁZOLNI?

Ha a XX. századi és kortárs festészet kifejező technikáit szemléljük, akkor igen nagy változatossággal találkozunk. Gyakori a texturális hatású anyagok és a faktúraképzés érzelmkövetítő lehetőségeinek használata is.

Otthoni gyűjtőmunka vagy tanórai csoportmunka

- Keressenek képeket csoportban *nonfiguratív* (például lírai, konstruktív, expresszív) és *strukturalista* alkotások internetes keresőszavaira! Keressenek képeket magyar alkotóktól is (például *Gyarmathy Tihamér, Rozsda Endre*)! Válasszanak ki néhány alkotást, és a további feladatrészekben használják fel ezeket!
- Formáljanak véleményt arról, hogy mennyire érthetőek az alkotások!
- Írjanak rövid jelenetet, amelyben az utca embere betéved a kiállítóterembe! A rövid párbeszédekben kötelező elemként használják a: „Mi akar ez lenni?” „Mit akar ez ábrázolni?” kérdéseket, és fogalmazzák meg a kérdésekre adható válaszokat is!
- Mutassák be a jeleneteket másik csoportoknak, és értékeljék egymás munkáját!

Folytatás:

NONFIGURATÍV ALKOTÁS TERMÉSZETI JELENSÉGEK KAPCSÁN

Egyéni munka

- Készítsenek képet nonfiguratív, asszociatív megközelítéssel természeti jelenségeket, fizikai állapotokat idéző fogalmakhoz (például egyenletes áramlás, szilárdság, áttetszőség, rend, metamorfózis)!

A témához tanári és csoportos konzultációval válasszanak anyagot, kivitelezési módot (például kollázs és festés, áttetsző fólia ragasztása, csurgatás, fújás).

A téma fokozott egyéni konzultációt kíván, tehát a differenciáló pedagógia igen magas gyakorlatát, hiszen bizonyos anyagok esztétikai hatásával nem lehetnek feltétlenül tisztában a gyerekek. A produktumokban megjelenő esztétikum megfogalmazása, az esetlegesség és a véletlen szerepének megtapasztalása, vagy inkább a befogadás rugalmassága nagyon fontos, talán több időráfordítást vár el, mint maga a produktum létrehozása.

Változat egységes témára:

- Készítsenek egy adott jelenséghez (például áttetszőség, egyenletes áramlás, szilárdság, rend, metamorfózis) nonfiguratív stílusú kifejező munkát adott anyagok felhasználásával!

A feladat lehetővé teszi az előre tervezett anyaghasználat (például színes fóliák, áttetsző festék és festésmód, rajzolás ragasztóval) lehetőségeinek gyakorlati munkát megelőző, frontális bemutatását.

Változat M. C. Escher: Metamorphosis-sorozatának felhasználásával:

Mutassuk be *M. C. Escher: Metamorphosis*-sorozatának képeit, vagy adjuk ki őket nyomtatott formában a csoportoknak!

Csoportmunka

- A képek alapján fedezzék fel, és nevezzék meg azokat a tanult matematikai-geometriai fogalmakat, jelenségeket, transzformációkat, amelyeket az alkotó felhasznált a képek tervezésekor, készítésekor!
- Találjanak ki olyan szabályt, amelyik algoritmizálhatja, leírhatja M. C. Escher adott képcsoportjának készítését!

Páros munka

- A/3-as rajzlapon hozzanak létre olyan alkotást párban, ami a körforgást vagy az átalakulást mint absztrakt tartalmat hordozza! A kép két szélén külön-külön rajzoljanak egy-egy tetszőleges sokszöget, és saját oldaluktól a párjuk felé haladva fokozatosan alkalmazkodjanak a párjuk által felrajzolt formához! Egyszerűsítsék a saját formájukat, vagy éppen bonyolítsák azt annak érdekében, hogy a kész kép metamorfózist jelenítsen meg!
- A kész grafika hatását erősítsék fel festéssel, színekkel, tömör foltokkal vagy színátmenetekkel! Használjanak fel ötleteket az op-art területéről, amit önálló képkereséssel ismerjenek meg!

A feladat nagyon alkalmas az ismerkedés időszakára, hiszen megelőző (vizuális) ismeretet nem nagyon igényel a feladat megoldása., viszont alkalmas arra, hogy az egymást alig ismerő kamaszokat csoportos, páros alkotási szituációba hozza, a végeredmény lehet a társ segítségével megjelenített személyiségükör.

ALKALMAZKODÁS

- A/6-os méretű kártyára készítsenek filctollal kisgrafikát az alábbi szabály alkalmazásával: Amilyen vastag fekete vonalat használ, olyan vastag fehéret használjon mellette! A vonalak bármilyen iránnyal, görbülettel, hurkokkal megjelenhetnek, ujjlenyomatszerűen, de a vonalak fussanak ki a kép mezejéből.

A modern művészek, de a kortársaink is gyakran regulázzák magukat egy-egy alkotói főszabály által, ami lehet trendhez igazodás vagy saját szabály is. A feladat ezt modellezi. A szabály itt végtelenül egyszerű: ábrázolás nincs, kifejezés is csak annyi, mint a kézírás jellegében. A lényeg a folytatásban áll.

Páros munka vagy kisebb csoportmunka

- Az egyéni munkában készült kártyákat helyezték el nagyobb (például A/3-as) rajzlapon, és folyamatos rajzolással dolgozzanak a kártyákról kifutó vonalak logikus folytatásával úgy, hogy az eredeti kártyák teljesen beleépüljenek a képbe!

Nagyobb papírfelületen többen is dolgozhatnak együtt, és próbálgathatják alkalmazkodási hajlamaikat.

- A kész műalkotásokat fotózzák le teljességükben, illetve a kártyák cserélgetésével is! Keressenek alkalmas címeket az elkészült fotóknak!

Hagyományos fénymásolóval is készíthetnek változatokat, amelyek kiállításra absztrakt tartalmakkal beszél a csoportról, a csoport erőviszonyairól.

Absztrakt tartalmak plasztikai kifejezéssel

Szemléleti háttérnek tekintsünk a kortárs magyar szobrászatra, amely igen gazdag nonfiguratív stílusban alkotó művészekben. Tanítványainkra bízhatunk ezen a téren kutatómunkát is, meglepve fogják tapasztalni, milyen változatos formavilágú, de kifejezésben erős kisplasztikák és köztéri szobrok sorát találják. *Barta Lajos* lágy ívű formái (*Szerelem, Tavasz*), *Sallai Lajos* fémívekből, szalagokból álló kompozíciói (*Utazó, Irány az ég*) vagy *Vizsolyi János* rusztikus tömbjei (*Mementó, Megtörve*) említésre és szemléltetésre méltók.

Fontos lehetőség az élőben felkereshető, tehát az iskola környezetében megtalálható *köztéri alkotások* beépítése a folyamatba, mert ha szerencsénk van, és elérhető távolságban találunk nonfiguratív alkotásokat, akkor a térhasználat, az anyagszerűség vagy annak hiánya, a formakarakter, méret, tömeghatás, szín, felület kifejezőeszközök mentén megkísérelhetünk tartalmat adó beszélgetéseket fenntartani a tanulókkal, egyben motiválni őket a hasonló művek elfogadására. Vidéki iskolák budapesti osztálykirándulásakor a Városliget látnivalói között megtekinthetik (vagy az elemek között járkalva át is élhetik) a sok vihart kavarázó *'56-os emlékművet*, amely fémtömbök sűrűsödésével, egyben fényesedésével, a talaj látszólagos törésével hordoz olyan kifejezést, amit megfeleltethetünk a forradalom összetevőinek, jellemzőinek is.

Természetesen lehet, hogy lakóhelyünkön csupa olyan nonfiguratív alkotással találkozunk, amely tényleg nem mond semmit még nekünk sem. Ezeket a műveket felhasználhatjuk olyan feladat kiindulópontjaként, ahol a cél az adott mű megváltoztatásával a tartalom erőteljesebb közvetítése. Ebben a helyzetben a gyerekek annak érdekében készítsenek vázlatokat, hogy szemléltetni tudják az átalakítás folyamatát.

A nonfiguratívnak nevezett szobrászi alkotások jó bizonyítékai annak, hogy ábrázolás nélküli formakapcsolatok konkrét esztétikai képzeteket idézhetnek. Iskolai tanulási helyzetekben a papír változatos tulajdonságai által lehet alkalmas arra hogy különböző térformaképzeteket, emberek közötti szituációk, érzelmi állapotok kifejezésére alkalmas térbeli alakzatokat készítsenek el a tanulók. Figyeljenek a

papírminőségek összhangjára vagy kontrasztjára. Ajánlatos az erőteljesebb átalakításokat elviselő dobozkarton, barna hullámpapír, triplex használata. Adott formák, például kartondobozok bontása már asszociációkat is ad a munkához.

PLASZTIKAI KIFEJEZÉS DRÓTVÁZ ALAPÚ PAPÍRMASÉVAL

A drótváz alapú papírmasé a szinte korlátlan formai megoldások lehetőségét kínálja. Mivel a technika itt több lépésből áll, konkrét tervekre, vázlatokra van szükség.

- Válasszanak elvont fogalmakat (például elvágyódás, kíváncsiság), és készítsenek vázlatokat!

Gyakran figuratív képzetek jelennek meg, de ezek karaktervonásaiból redukciókkal el lehet jutni a nonfiguratív kifejezés irányába mutató formakarakterekhez.

- A képi ötletek alapján (már a technikai folyamat ismeretében) rajzolják meg a plasztikai szerkezetet, amely a papírmasé vázát képezi!

A váz drótból készül, követi a formahatárokat és a plasztikai kiterjedést. Erre kell csíkokra tépett tapétaragasztós újságpapírt tekerni, amely száradás után ráfeszül a drótszerkezetre.

Később akár festhető is.

- Tanórán kívüli munkaként válasszanak köztéri környezetet elkészült plasztikájuknak, és készítsenek a helyszínről fotókat!
- Helyezzék el plasztikájuk arányosan módosított képét (fotó vagy rajz segítségével) a helyszín képi terében manuálisan vagy digitális eszközökkel! Hogyan változtatja meg a környezet összhatását az új elem? Hogyan illeszkedik a térbe?

Beszéljen az alkotó a választás szempontjairól!

Az elvont fogalom által gerjesztett belső kép már megjeleníti az anyagot is, amelyben megvalósul a mű. Ez viszont olyan műhelymunka-körülményeket tételez fel, amelyben az anyagok korlátlan számban rendelkezésünkre állnak, valamint a személyes konzultáció (például technikai kérdésekben) mindenkire kiterjedhet. (Ha szilárdságot, rendíthetetlenséget szeretnénk megmutatni, ehhez legyen ott a kő, vagy ha a lebegés a választott téma, akkor áttetsző anyagokra van szükség.)

A feladat változata azonos téma megjelenítésére:

LEBEGÉS

Járható útnak tűnik, hogy az osztály azonos témát dolgoz fel, és a megoldások, változatok sokféleségére vagyunk kíváncsiak. Ebben az esetben a célszerű anyaghasználat behatárolható.

- Fejazzék ki a *lebegés* témát a megadott anyagok (pálcika és papír) felhasználásával! Folytassanak természeti megfigyeléseket a formai megvalósuláshoz (például állatok röpte, levegő mozgása, tollpihe szállódása)!
- Az elkészült mű fotó- vagy rajzos változatát illesszük egy reptéri várócsarnok rajzolt képterébe!

TERMÉSZETTUDOMÁNYOS FOGALMAK ÜVEGROGYASZTÁSSAL, GIPSZÖNTÉSSEL

Csoportmunka

- Brainstorming technikával gyűjtsenek a *folyadékokra* jellemző természettudományos fogalmakat! Rendezzék asszociációs kapcsolaton alapuló fogalmi hálózatba (gondolattérkép) az összegyűjtött fogalmakat!
- Gyűjtsenek információkat az üveg fajtáiról, fizikai-kémiai jellemzőiről (például olvadáspont, összetétel, színezékként használt anyagok)!
- Az üvegrogyasztás, formába olvasztás technikájával jelenítsenek meg folyadékokra jellemző természettudományos fogalmakat (például keveredés, oldódás, áramlás, fagyás)!

A feladat csak akkor kivitelezhető, ha rendelkezik az iskola kerámiaégető kemencével.

Az üveggyasztás, üvegolvasztás technikája:

- Gipszporral feltöltött tepsiben rendezgessenek el színes üvegcserepeket úgy, hogy *feltételezhetően* összeolvadjanak!

Itt a kísérletezés jellege legalább annyira motiváló, így nem kell túlszemléltetni a feladatot.

- Mint egy természettudományos kísérlet során szokásos, fogalmazzák meg a hipotéziseiket!
- A tepsit helyezzük égetőkemencébe, és a jellemző olvadási hőfoknak megfelelően fűtsük fel a kemencét!

A kívánt hőfok elérése után természetesen nem szabad kinyitni a kemencét a teljes visszahűlésig.

- A kész és kihűlt kísérleti alkotásokat állítsák ki, és az alkotó számoljon be az alkotói szándék és a kész alkotás kapcsolatáról: kifejezi-e az alkotás a választott fizikai, természettudományos fogalmat, vagy a véletlenszerűség új kifejezéssel ruházta-e fel a produktumot?

A gipszporba nyomhatnak mélyedéseket – az olvadó üveg kitölti ezeket, és megáll a gipszpor felületén.

Alternatív technikai változatként gipsz öntőformát is készíthetnek agyagból mintázott, majd a gipsz kötése után eltávolított formáról. (A gipsz öntőformát érdemes kötöződróttal stabilizálni, mert biztosan megreped, és kifolyik az üveg egy része.)

Kemence hiányában színezett gipsszel is dolgozhatnak (kísérletezhetnek) a gyerekek, ami rendkívüli módon sok kosszal jár, de nagyon erősen kilép a szokványos feladatok világából, nagyon jó kísérleti terepet jelent, és tantárgyi kapcsolódást is eredményezhet.

A feladat a fizika-KET Fejlesztési feladatai közül az alábbiakra reagál:

- a hőtágulás jelenségének megfigyelése, értelmezése;
- az anyagok hőmérsékletének mérése, a hőmérséklet kiegyenlítődésének kísérleti vizsgálata és értelmezése;
- anyagok melegítésének és hűtésének megfigyelése például konyhai tevékenység során: a folyamat gyorsaságának vizsgálata, a fajhő és a felület nagyságnak szerepe;
- az égéshő és fűtőérték fogalma, a lassú és gyors égés felismerése a mindennapokban;
- halmazállapot-változások (olvadás, fagyás, párolgás, lecsapódás, a forrás és szublimáció) megfigyelése például konyhai tevékenység során; a fázisátmenetek vizsgálata a hőmérséklet változásának szempontjából;
- a halmazállapot-változások értelmezése és energetikai leírása, egyszerű számítások a mindennapi gyakorlatból, az olvadáshő, a párolgáshő és a forráshő fogalma.

Az alkotási folyamat tervezése az alábbi természettudományos tartalmak kutatására is ösztönözhet: az üveg fajtái, olvadáspont, gipsz kristályosodása, exoterm/endoterm reakció, magas hőfokon a gipsz változása, fémtárgyak (edény, tepszi) változása, esetleg olvadása. Távlabbi kapcsolódási pontok: a víz fizikája, halmazállapotok, elektromos égetőkemence működése, hővezetés, hőszigetelés.

Gipszöntésnél fontos tartalom lehet a kristályosodás folyamatában bekövetkező melegedés, hőtermelés. Munka közben erre is meghallgathatunk néhány teóriát, majd önálló kutatómunka eredményét is az *exoterm kémiai reakciók* területén.

PAPÍRPLASZTIKA HAJTOGATÁSSAL, GYŰRÉSSEL, GESZTUSHASZNÁLATTAL

- A/3-as műszaki rajzlap felhasználásával alkossanak háromdimenziós megjelenést (papírplasztikát) absztrakt fogalmak ábrázolására (például hűség, egyetértés, metamorfózis, elidegenedés, büntudat, agresszió)!
- A kifejezés felerősítése érdekében változtassák meg az elkészült plasztikát festékszórással. Használhatnak texturált festékeket, illetve fém hatású szórófestéket is!

- A papírplasztikát semleges háttérrel fotózzák, a fotót lehetőleg transzponálják fekete-fehér alkotássá digitális fotóeditáló megoldásokkal, a kifejezés felerősödésének érdekében!
- Az elkészült fotók felhasználásával mutassák be reflektív módon a feladatmegoldásukat prezentáció formájában! Bemutatójukban térjenek ki az elvetett ötletekre, a megoldás különböző változataira és indokolják a végproduktum kiválasztását!

A feladatot alkotva befogadó jelleggel is motiválhatjuk, ekkor előkészítésként mutassuk például *Luciano Fontana* és *Schrammel Imre* gesztusra épülő alkotásait (hasogatott vászon, átlótt agyagtégla).

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Példák alapján a sztárjelenség kulturális háttérének elemző vizsgálata és a tapasztalatok felhasználása játékos feladatokban (pl. fiktív szuperhős bemutatása különböző vizuális eszközökkel, szelfikészítés különböző kifejezési szándék érdekében, youtuber témák gyűjtése különböző szempontok szerint, vlog készítése szokatlan/abszurd témában), a személyes célok következetes alkalmazása érdekében (pl. profilkészítés, kreatív „instasztori” készítése).

- Youtuberként mutassák be az alkotásokat, a közlésforma sajátosságainak pontos megismerésével és felhasználásával!
- Válasszanak karakterjellemzőket maguknak, és színészi átlényegüléssel játsszák youtuber szerepüket!

Változat:

- Készítsenek manipulált szelfit vagy fotót saját alkotásukkal, amiben (az egyszerű mobilkamerák mélységélességet nélkülöző jellemzője miatt) a papírplasztika a (perspektív torzulás hatásaival) új mérettartományba kerül!

Absztrakt kifejezés adott motívum felhasználásával

Az absztrakt tartalmakkal foglalkozó kamaszok spontán alkotásaikban gyakran rajzolnak kifejező szemeket (amelyek gyakran az anime világából származnak), és amelyeken nagy emocionális könnycseppek, módosított pupillák láthatók. Itt a produktum absztrakt kifejezése az alkotás során alakul, módosul, szimbolikus tartalmakkal gazdagodhat.

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Elvont tartalmak megjelenítésére szabadon kísérletezzen önállóan tervezett anyaghasználattal alkotott plasztikus mű létrehozásával.

A SZEM

Egyéni munka

Előkészítésként:

- Készítsenek képgyűjteményt híres festmények kivágott szemeiből (például *El Greco: Krisztus átkarolja a keresztet*, *Leonardo da Vinci: Mona Lisa*, *Jan van Eyck: Arnolfini házaspár*, *Rembrandt: Önarckép*)!

Természetesen digitálisan érdemes kérni, internetes képkeresés használatával, fotóeditáló lehetőségek alkalmazásával.

- Próbálják meg felismerni a társak által gyűjtött műalkotásokat!

Mutassunk videókat, amelyek a szem hiperrealista igényű megrajzolását mutatják be!

- Figyeljék meg az emberi szem megrajzolásának fortélyait!
- Készítsenek szabadon kompozíciót, amelynek kötelező eleme a szem, szabadon párosítsák bármilyen szimbolikus tárggyal, jellemzővel, ami formailag vagy más módon kapcsolatban állhat a szemmel!
- Kiállítás szituációjában keressék az emberi tartalmakat egymás munkáiban!

Változat:

A szem mint meglehetősen közérthető jelentéshordozó a XX. századi irányzatoknak is gyakori motívuma (például szürrealizmus), valamint gyakran kifejező szándékkal jelenik meg a tárgyalt korosztály rajzain is.

- A képalakítás során használja fel mindenki saját szemének festett képét vagy nagyított fotóját! Használják a szemformát mint képmezőt, amelyben személyes érdeklődésüket, világlátásukat jelenítsék meg festéssel vagy montázstechnikával!

További változat a képi kifejezésben való személyes jelenlétre:

AZ EMBERI ALAK MÁSKÉPP

Előkészítésként elevenítsük fel az emberi figura arányaival, ábrázolásával kapcsolatos korábbi évekből hozott ismereteket, feladatokat, rajzi technikákat. Hogyan befolyásolták az emberi figura ábrázolását a korstílusok? Figyeljük meg az emberi figura kifejező célzatú megjelenései a XX. században és a kortárs művészetben (például *Salvador Dalí*, *Max Ernst*, *Giorgio Chirico*)! Gyűjtsünk példákat a művész elvont jelenlétére is a képen (*René Magritte*)!

- Értelmezzék a szürrealizmus mottóját, amit (*Max*) *Ernst* az alábbi módon fogalmazott meg: „Két, látszólag összebékíthetetlen valóság társítása egy látszólag oda nem illő térben.” Vagy miért szép? *Comte de Lautréamont* szavaival: „Szép, mint egy esernyő és egy varrógép véletlen találkozása egy boncasztalon.”
- Készítsenek krokikat (gyors vázlatokat) egymásról vonalas technikákkal (például tus, diófacáp)! A rajzokat vágják ki, és a kivágott figurákat az eredetileg alkalmazott technikával folytatva helyezték különleges környezetbe, elvont terekbe!

A feladatot tematikus címekkel is inspirálhatjuk (például „Jelen vagyok a jövőben” vagy „Álom és valóság”). Az elkészült munkáknak is adjanak címet!

Alternatív feladatként az ábrázolási problémákat csökkentve alkalmazhatjuk az alábbi feladatot:

- Hozzanak fénymásolatokat saját magukról készült fotókról! Ezeket a képeket a háttérből kivágva használják önálló kifejező kompozíciók létrehozásához!

(Használhatják akár csak a kép kontúráját is, ebben az esetben a figura belső formarendje is újraértelmezhető). Dolgozzanak színes technikával (például festés, színes filctollak, vagy akár vegyes technikával). Ha a képi inspirációk ellenére nincs személyes ötlet, akkor itt is alkalmazható a tematikus jelleg, induló sejtelmes fogalmakkal (például „Én és az univerzum”, „Az idő fogságában”, „Bizonytalan jelen”).

Mozgóképi megjelenéshez, vizuális információhoz kapcsolódó feladatok

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- bemutatás, felhívás, történetmesélés érdekében térbeli és időbeli folyamatokat, történéseket, cselekményeket különböző eszközök segítségével rögzít;
- tervezési folyamat során a gondolkodás szemléltetése érdekében gondolatait mások számára is érthetően, szövegesen és képpel dokumentálja;

- *valós célokat szolgáló, saját kommunikációs helyzetnek megfelelő, képes és szöveges üzenetet felhasználó vizuális közlést hoz létre társaival együttműködésben is;*
- *szabadon választott témában társaival együtt ok-okozati összefüggéseken alapuló történetet alkot, amelynek részleteit vizuális eszközökkel is magyarázza, bemutatja;*
- *adott téma újszerű megjelenítéséhez illő technikai lehetőségeket kiválaszt, és adott vizuális feladatmegoldás érdekében megfelelően felhasznál;*
- *technikai képnél és a számítógépes környezetben felismeri a manipuláció lehetőségét, és érti a befolyásolás vizuális eszközeinek jelentőségét;*
- *egyéni munkáját hajlandó a közösségi alkotás érdekei alá rendelni, a hatékonyság érdekében az együttműködésre törekszik.*

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

Példák alapján a filmnyelv eszközeinek (pl. képkivágás, kameraállás, kameramozgás, fény, hang, vágás/filmidő) elemző vizsgálata során önálló következtetések megfogalmazása és a tapasztalatok felhasználása adott cél (pl. elbeszélés, figyelemfelhívás, tájékoztatás, ismeretterjesztés), illetve adott cél továbbgondolása (pl. rövidfilmek készítése az eltérő szereplők szemszögéből, antireklám/antikampányfilm, álhírműsor, fiktív ismeretterjesztő filmkészítés) mozgóképi megjelenések létrehozása érdekében csoportmunkában.

Példák alapján a mozgókép hatásmechanizmusának elemző vizsgálata különféle szempontok alapján (pl. hangulatkeltés, montázs, sztereotípiák, eredeti megoldások, célközönség elérése).

Mozgóképi kifejezőeszközök, elemek hatásának felhasználása alkotásban

A filmnyelvi eszközökkel, hatásokkal kapcsolatos ismerkedés már a korábbi években is fontos téma a vizuális nevelésen belül. A médiatudatosság alapkérdése a filmben alkalmazott és alkalmazható vizuális hatások lehetőségeinek számbavétele, szerepük feltérképezése a vizuális kifejezés terén, adó és vevő oldaláról nézve egyaránt. Olyan helyzeteket kell teremtenünk, amelyben tanítványaink is célirányosan használják a mozgóképi történetmesélés nyelvi eszközeit sajátos kifejezések érdekében. Lépjenek ki a vizuális hatásokat passzív befogadóként tűrő helyzetből, és legyenek most ők is alakítói!

Az aktuális fejlesztési feladatok szorosan összefüggenek, mint a mozgóképi eszközök használatából kibontakozó elbeszélés, tájékoztatás céliránya.

FORGATÁSI SZITUÁCIÓ

Egyéni munka

- Mutassák be kedvenc filmjük két-három perces jelenetét, amely olyan érdekes, jellegzetes vizuális hatásokat használ, ami általában is jellemző az adott film stílusára, történetmesélésére! Beszéljék meg a rendezőt vezérlő feltételezhető célokat, a filmben használt filmnyelvi eszközöket!

Vetítsünk különböző, a tanulócsoporthoz érdeklődésére számot tartó filmrészleteket, jeleneteket, és lépésenként (beállításonként) értelmezzük használatuk tudatosságát!

- Keressenek válaszokat az alábbi kérdésekre: Mi indokolja a beállítások egymást követő rendjét? Milyen hatást ért el az operatőr?
- A vetített képanyagra reagálva idézzék fel a plánokról szerzett korábbi ismereteiket!

(Ekkor persze kiderül, hogy a felső tagozatos vizuális kultúrában valóban megjelentek-e ezek a tartalmak. Mi most, a feladatok leírásakor, ezek előzményként való meglétét feltételezzük.)

Csoportmunka

- Hozzanak létre, fotózzanak képpárokat az osztályteremben vagy az iskola terében kivitelezve (mint filmes vágás), melyek egymás mellé helyezve új jelentést hordoznak, vagy emberi cselekvés, konfliktus nyomaira utalnak (például felborult székek és az ajtó felé siető alakok, nyitott táska és riadt tekintetű nő)!
- Az elkészült képpárok megbeszélése után otthoni feladatként egészítsék ki további fotós részekkel a munkáikat!
- Írjanak rövid jeleneteket megadott szituációkra (például valaki érkezik és hírt hoz, valami elveszett és keressük)!
- Alakítsanak forgatócsoportot, vállaljanak szerepeket és ezzel felelősségi szinteket (például rendező, operatőr, szereplők, dramaturg, díszlet-jelmez tervező, kellékes, fodrász)!
- Tervezzék meg a forgatás (például a helyszínek átalakítása, kameraátállítás, jelmezváltás) optimális sorrendjét! Az időterv elkészítését szemléltessék Gantt-diagramon!
- Forgassák le a jeleneteket, majd (esetleg a „vágó” otthoni, egyéni munkájaként) vágják össze kisfilmként!

A kivitelezés történhet képkockázva, vagyis kulcsmozzanatokat rögzítünk állóképek formájában, (ebben az esetben általában tudatosabb, tervezettebb a kompozíció), de mozgóképes felvétel is elképzelhető. A feladatmegoldás fontos része a csoportok produkcióinak visszanezése.

- Mennyiben változik meg a hatás más és más filmes nyelvi eszközök használatával azonos téma keretein belül? A filmek visszanezésekor értelmezzék a tervezett és az elért hatás szempontjából az elkészített filmeket, képsorokat!

Összetett tanulói tevékenység, amelyben az előbbiekre épülhet, hogy miképpen lehet viszonylag egyszerű filmes eszközökkel *sűrített, de hatásos jelentéseket létrehozni*. Erre természetesen a *reklám* az egyik legjobb példa, amelyben tárgyak különleges szituációba vagy a kiemelés szolgáló képi eszközökkel jelennek meg. A magyar reklámfilmkészítés őskora szép számmal mutat egyszerű filmes eszközökre épülő vizuális hatásokat (ezek a mai középiskolás generáció számára talán már mosolyfakasztóak), így könnyen utánozhatók, a jelenkori professzionalizmussal, gyakran 3D manipulációval készített reklámfilmjeivel szemben. Ha túl bonyolult képi világot mutató példával élünk, amely egyszerű eszközökkel nem készíthető el, nehezebb a munkában a sikerélmény elérése.

REKLÁMFILMFORGATÁSA

- Forgassanak reklámfilmet egy egyszerű hétköznapi tárgy felhasználásával!

A táska, hátizsák jó reklámtárgy. Használjanak érdekes nézőpontokat, képkihágást, amely emeli a tárgy jelentőségét. Mozgassák, forgassák a tárgyat! Jelenjen meg abszurd helyzetekben (például a táska, amiben minden elfér)! Társuljon a bemutatáshoz túlzó színészi játék! A hatás kedvéért alkalmazhatnak színes fényhatásokat, amelyeket projektor és színes fólia segítségével érhetnek el.

A *mindent befogadó táska* szellemi előzményeként mutathatjuk a volt NDK autógyártásának igen sematikus reklámfilmjeit (Werbung, Trabant 601), mert ezek jó hangulatot teremtenek a kamasz korosztályban a munkához.

Animáció, irodalmi élmény vizualizálása

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Egyszerű animációs technikák (pl. tárgymozgatás, papírkivágás, homokba rajzolás) felhasználásával változatos célokat (pl. reklámfilm, zenei klip, adott vers inspirálta filmetűd) következetesen szolgáló mozgókép elkészítése csoportmunkában, és a produktum közös értelmezése, értékelése.

Személyes érdeklődésében jelenlévő, társadalomismeretei által megalapozott absztrakt fogalmak megjelenítése jelen korunk képalkotó lehetőségeivel.

KÉP-VERS-ANIMÁCIÓ

Az animációkészítés nem ismeretlen a korosztály előtt, már 10-12 éves gyerekek is kedvtelve készítnek telefonjaikkal vagy fényképezőgéppel tárgyanimációkat kedvelt játéktárgyaik felhasználásával.

A kérdés számunkra leginkább az lehet, milyen témák, kifejezések érdekében nyúlunk a műfajhoz. Az alábbi példák (mivel a terület bővelkedik lehetséges variációkban) ötletindítók, és figyelembe veszik a tantárgyi kapcsolódási lehetőségeket, az érintett korosztály érzelmi beállítódását, érzékenységét az absztraktabb kifejezési formák felé, továbbá a produktum közhasznúságát.

A feladat előkészítéseként reagálunk az irodalom-KET tanúsága szerint kötelező tananyagra. Lehetőség szerint a szakos kollégával egyeztessünk, és szerezzünk arról is információt, mennyire érintette meg a tanulókat az irodalmi anyag, és szereztek-e elegendő érzelmi feltöltődést ahhoz, hogy vizuális eszközökkel nyúljunk a témához.

Az életkori sajátosságok miatt ez nehéz kérdés, hisz bizonyos tekintetben nagyon zártak a gyerekek, az érzelmek kifejezése nem egyszerű a számukra, tapasztalatok szerint csak a pedagógus kívánságára nem fognak hosszú és gondos munkába kezdeni.

A feladat leírásában *Áprily Lajos: Március* című versének ismeretére, átélésére építünk.

Csoportmunka

Mutassuk be a *József Attila: Indiában, hol éjjel a vadak...* című filmet (rendezte: *Richly Zsolt*), vagy *József Attila: Ősz* (rendezte *Ásmány Zoltán*), vagy *Kiss Judit Ágnes: Kék őzek* (rendezte *Bakos Barbara*) filmjeit.

- Elemezzék a lírai, verses kifejezés vizuális megvalósulását animációs filmekben!
- Készítsenek festményeket *Áprily Lajos: Március* című verséhez, annak képi mozzanatait használva! Dolgozzanak nagy méretben, a színhangulat kifejezésével, temperával vagy krétával! Helyezzük egymás mellé a munkákat, és kamerával keressünk részleteket!
- Készítsenek felvételeket a vers ütemében a svenkelés technikájával, közelítéssel és áttűnéssel!

Nyilvánvaló, hogy a képi produkciók ebben az esetben is leginkább személyes kifejezések. Viszont erre a korosztályra jellemző, hogy a létrejövő produkcióit minél szélesebb körben szereti megmutatni. Valóságához kötődő cél lehet, hogy a létrejövő mű a szocializáció, az egymást segítő, építő, szándék tárgya legyen, mint a NAT bevezető szövege utal is rá:

„Ebben az iskolaszakaszban a vizuális kultúra tantárgy szokásos részterületeinek további fejlesztése mellett egyre nagyobb hangsúly helyeződik a kritikai szemlélet és a problémamegoldó gondolkodás, valamint a szociális érzékenység további erősítésére.”

KÉP-MESE-ANIMÁCIÓ

Az alábbi példa célja az animációs eszközökkel történő történetmesélésen túl a társadalmi közegben való hasznosulás lenne, vagyis mások számára élményszerűen értéket közvetíteni.

Az érték közvetítés szándéka jelen van a mai animációs filmekben is. Például a Barbi-filmek világa és a 3D filmek valóságillúziót keltő képi világa kevés szabad vizuális jellegű továbbgondolást enged a kisgyerekek számára, és az ezeken nevelkedett kamaszok képi világát is befolyásolja. A korai magyar rajzfilmek reduktív képi világa jobban fejleszti az absztrakt gondolkodást. Középszintű tanítványaink pedig gyakran elegendő önálló animatív és digitális ismerettel rendelkeznek ahhoz, hogy mesefilmeket készítsenek egyszerű rajzos elemekkel, mégpedig *szociálisan funkcionális céllal*, például a kisebb korosztály számára.

A NAT tanulási eredményével fogalmazva: *„valós célokat szolgáló, saját kommunikációs helyzetnek megfelelő, képes és szöveges üzenetet felhasználó vizuális közlést hoz létre társaival együttműködésben is.”*

Modellfeladatunk motivációja tehát az, hogy a gyerekek szűk környezetük valós problémáinak bemutatásával, a változtatás és a jobbítás szándékával készítsenek kortársaik számára „mesefilmet”, figyelve a közérthetőségre, az egyszerű, könnyen olvasható képi kifejezésre. Ezen keresztül átéljük a siker és gazdasági orientáltság nélküli esztétikai értékteremtés szituációját.

PAPÍRKIVÁGÁSOS ANIMÁCIÓ

Mutassunk papírkivágásos rajzfilmeket (például *Varjúdombi mesék*, *Szárnyas királyfi*) azért, hogy ezen megfigyeljék a tanulók a mozgató, a képi sűrítés és a vizuális szimbólumok használatát.

- Hasonlítsák össze kommersz amerikai rajzfilmekkel! Vitassák meg az esztétikai különbségekből adódó célokat, jellegzetességeket, értékeket! Miben lehetett más a magyar rajzfilm célja az amerikaihoz képest?

Csoportmunka

- Keressenek a saját gyerekkoruk szeretett meséi közül olyan közös és jól ismert mesefilmet, aminek vizuális jellemzőit papírkivágásos animációval meg tudják valósítani!
- Beszéljék meg a jellemző karaktereket helyszíneket csoportmunkában! Tervezzék meg a papírkivágásos figurákat, figyelve arra is, hogy a gyerekkoruk óta eltelt időt is megjelenítsék, tehát egy kicsit öregítsenek a szereplőkön!
- Válasszanak ki megoldásra váró társadalmi, egészségügyi, járványügyi, és akár aktuálisan a környezetükben beszédtemát indukáló jelenséget (például internetes zaklatás, iskolai erőszak, környezetszennyezés, egészségvédelem), és az adott rajzfilm formai világában fogalmazzanak rövid jelenetet ennek feldolgozására!

Munkájukkal éljék át az élmény közvetítésének szocializáló helyzetét! Érdemes olyan animációs munkát mutatnunk, amely nem a gyerekközönséget célozza cuki képi hatásokkal, hanem olykor szokatlan grafikai nyelven közvetít valós problémákat (például *Csáki László: Kék pelikán* című filmje).

- Készítsenek csoportmunkában informatív képes forgatókönyvet (storybord)!
- A történet feldolgozását vitassák meg, egyeztessenek, ötleteiket vezessék fel a storyboardra! Tálaljanak értelmes munkamegosztást, tervezzék meg a forgatás folyamatát!

A figurákat mozgathatóságuk szempontjából kell átgondoltan megtervezni.

- Készítsenek animációs filmet stop-motion vagy rejtett mozgató együttes alkalmazásával!

A kisfilmeket vetítsük le „filmszemle” szituációjában! Az alkotások erkölcsi, etikai vitákat is kavargathatnak, ami lényegi része a valóságos problémahelyzetekből kiinduló munkák értelmezésének és értékelésének.

Technikailag csak annyi különválasztható mozgatható részt tervezzenek, amelyre valóban szükség van a mese szempontjából. Rögzítsék az elemeket gyurmaragasztóval! Érdemes élénk színt produkáló eszközzel dolgozni (például filctoll, akvarell, ceruza), és egyszerű háttérrel használni. Dolgozzanak csoportmunkában! A feladat kétségkívül hosszabb folyamatnak tűnik, de a képkockázó felvételek után számíthatunk az otthoni összeszerkesztő munkára, amelyben a zenei háttér és szöveges kiegészítések is kapjanak szerepet.

Változat ugyanazzal az előkészítéssel, problémafelvetéssel, de mesekarakterek használata helyett az alábbi megoldással:

Mutassuk *Keith Haring* piktogramszerű képeit!

- Figyeljék meg a képeket, fedezzék fel azokat a társadalmi problémákat, amikkel a művész foglalkozik!
- Fogalmazzák meg a csoport által választott problémát Keith Haring stílusában, majd a papíranimáció figuráit is ebben a stílusban készítsék el. Használhatnak egyszerű piktogramfigurákat is!

Változat:

TÁRGY-MESE-ANIMÁCIÓ

Kreatívabb és technikailag gyorsabb, viszont elvontabb gondolati hozzáállást kíván, ha a választott problémakörre írott történetet tárgyanimáció formájában beszéljük el.

- Válasszanak, gyűjtsenek funkcionáló tárgyakat, amelyek könnyen értelmezhető karaktereket „tárgyasítanak”!

Remek harapós tárgyakat lehet keríteni az agresszornak (például harapófogó), a szenvedő alaknak (például görbe, meggyötört szög, utalva *Kaján Tibor* egyik karikatúrájára). A tárgykarakterek megszemélyesítése segíti és fejleszti mind a készítőket, mind a nézők absztrakt gondolkodását.

- Tervezzék meg a jeleneteket a tárgyak mozgásának irányát, a kamera látószögét figyelembe véve! Dolgozzanak állványon elhelyezett fix fényképezőgéppel vagy mobiltelefonnal, pixillációtechnika alkalmazásával!

A megoldás érdekessége éppen az lesz, hogy ráismerünk a cselekményre más jelentéssel bíró tárgyak köntösében is. Minden jelenetet ki kell próbálnia a csoportoknak, és mivel itt a kameramozgás csekély (általában fix), meg kell terveznünk a figurák mozgását, ki-be lépését a képmezőbe. Vagyis bár kétségtelen, hogy egy ilyen filmforgatás szórakoztató, egyben komoly tervező fegyelmet is kíván. Ahogy korábban jeleztük, ez esetben is jelentős szerepe van a munka sikeres elvégzésében a *projektet* sikerre vivő önálló munkatervezésnek, a munkamegosztásnak, az egyén felelősségének és a tervező gondolkodás következetes betartásának.

Médiatartalom vizuális feldolgozása

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- *adott és választott vizuális művészeti témában önállóan gyűjtött képi és szöveges információk felhasználásával részletesebb helyzetfeltáró, elemző, összehasonlító, projekt munkát végez;*
- *megfelelő érvekkel alátámasztva, mérlegelő szemlélettel viszonyul az őt körülvevő kulturális környezet vizuális értelmezéseinek mediális csatornáihoz, amit társaival is megvitat;*
- *különböző mediális produktumokat vizuális jelrendszer, kommunikációs szándék és hatáskeltés szempontjából elemez, összehasonlít, és következtetéseit társaival is megvitatja;*
- *technikai képnél és számítógépes környezetben felismeri a manipuláció lehetőségét, és érti a befolyásolás vizuális eszközeinek jelentőségét;*
- *egyéni munkáját hajlandó a közösségi alkotás érdekei alá rendelni, a hatékonyság érdekében az együttműködésre törekszik.*

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

A tapasztalati valóság és a médiában megjelenő reprezentált valóság összehasonlító vizsgálata és önálló bemutatása különböző mediális megjelenések esetében (pl. hírműsor/hírportál, tévéreklám, valóságshow, dokumentumfilm).

Többféle célt (pl. oktatás, szórakozás, információszolgáltatás, közösségépítés) szolgáló, választott online tartalom, megjelenés elemző vizsgálata a vizuális jellemzők leírása és elemzése céljából, egyénileg és csoportmunkában is

... mozgókép készítése csoportmunkában, és a produktum közös értelmezése, értékelése

... a mozgókép hatásmechanizmusának elemző vizsgálata különféle szempontok alapján (pl. hangulatkeltés, montázs, sztereotípiák, eredeti megoldások, célközönség elérése).

Témáink itt a 10. osztály összetettebb feladatait készítik elő.

Csoportmunka

Klasszikus bevezető játékos feladat a híryanag térben és időben történő alakulásának tudatosítására:

- Az osztály egy tanulója szemléljen percekig egy jelenetet ábrázoló, kevésbé ismert képet (műalkotást), majd az így nyert információkat szóban mondja el egy következő tanulónak, aki szintén adja tovább a társától hallott leírást! Az akció utolsó résztvevője mindenki számára elmeséli a kép leírását. Hasonlítsuk össze az elhangzott végeredményt a képi valósággal!

Csoportmunka

Mutassunk sajtófotórészletet!

- Próbálják kitalálni a teljes kép tartalmát!
- Írjanak nagyon röviden hírcímet és hírt a képrészlet és a teljes kép viszonylatára!
- Keressenek csoportban információkat magáról az álhír, a fake news jelenségéről! Hasonlítsák össze az interneten gyorsan megtalálható információkat a nehezebb, jogi szaknyelven megjelenített tartalmakkal kapcsolatban! Figyeljék meg az álhír megjelenésének konkrét példáit változatos vizuális, mediális környezetben!
- Számoljanak be a kutatás tapasztalatairól, amiben kiemelik a hatályos jogi következményeket, a társadalmi megítélés változatait, a kapcsolódó személyes véleményalkotás és a nagy nyilvánosság értelmezésének dilemmáit!
- Egy fiktív eseményt mint *hírforrást* dolgozzanak fel híryanagként, rövidfilm forgatásával!

Dolgozzon ugyanazon a híryanagon több egymással kapcsolatot nem tartó csoport is, mert így a folyamat végén összehasonlíthatók az egy témában készült különböző produktumok.

A forgatási szituáció, szerepvállalás, munkatervezés, projektervezés menetét a tanulócsoprot ismeretében hagyjuk önálló és dokumentált problémamegoldó keretben, vagy kísérjük segítő észrevételekkel a folyamatot, mindenesetre változatosan érdemes ezt is végezni. A felnőttvilág számos menedzsmentben használt technikát ismer, a SWOT-analízistől a Gantt-diagramig, amelyek használatát iskolai tanulási helyzetben a tanulók is elsajátítják, de ezek komolysága ne menjen az alkotómunka felnőtt játékoságának rovására.

A csoportok válasszanak maguk közül színészeket (egyben színészi játéknak is felfogható). Ebben az esetben a különböző beállítódások, társadalmi szerepek viszonylatában próbálják rekonstruálni az emberi hozzáállást, amely változtat a hír értékén. Beszéljük meg, miképpen viszonyulnak a történéshez más-más érintett szereplők. (Például adott a szituáció, amelyben ellopták a *Mona Lisát*. Hogyan nyilatkozik a múzeum igazgatója, a párizsi hajléktalan, a múzeumőr, a riasztórendszer technikus, a tolvaj, a műgyűjtő? Vagy a korosztály tekintetében aktuális eseményként adott a szituáció, amelyben megtiltották az iskolában a mobiltelefon használatát. Mi a véleménye a diáknak, tanárnak, szülőnek, öreg néninek, mobilcég vezetőjének?)

- A riportokat kamerával rögzítsék, építve a korábbi témák mozgóképes tapasztalataira (például plánok, vágás)! Próbáljanak hitelesnek tűnő háttereket, környezetet imitálni, tárgyi kellékeket felhasználni a forgatáshoz!

Tervezés, dizájntartalmakat hordozó feladatok

A KET által megfogalmazott konstruáló fejlesztési feladatok teljesítésének (*Az építészettörténet különböző korszakaiból választott példák összehasonlító vizsgálata, csoportosítása különböző szempontok szerint*) előzményeként szükségszerűnek és logikusnak tűnik a gyűjtőmunka az építészeti stílusok

formajellemzőinek terén. A stiláris elemekkel általános iskolában már ismerkedtek, célszerű, hogy most a kor építészeti jellemzői mellett a *tárgyi világ* is szerepet kapjon. A stiláris áthallás a két terület (építészet és tárgykészítés) között meglehetősen szoros (példa a gótikus, reneszánsz vagy barokk építészeti elemek megjelenése a bútorkészítésben).

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- *a látható világ vizuális összefüggéseinek megfigyeléseit ok-okozati viszonyoknak megfelelően rendszerezi;*
- *a vizuális megjelenések mintáinak önálló megfigyelése és felismerése által konstrukciókat alkot, e megfigyelések szempontjainak összekapcsolásával definiál és következtet, mindezt társaival együttműködve alkotótevékenységébe is beilleszti;*
- *adott feladatmegoldás érdekében meglévő vizuális ismeretei között megfelelően szelektál, a további szakszerű információszerezés érdekében adekvátan keres;*
- *újötleteket is felhasznál képek, tárgyak, terek megjelenítésének, átalakításának, rekonstruálásának megvalósításánál síkbeli, térbeli és időbeli produktumok létrehozása esetében;*
- *adott szempontok alapján érti és megkülönbözteti a történeti korok és a modern társadalmak tárgyi és épített környezetének legfontosabb jellemzőit;*
- *tervezési folyamat során a gondolkodás szemléltetése érdekében gondolatait mások számára is érthetően, szövegesen és képpel dokumentálja;*
- *képkalkotás és tárgyformálás során autonóm módon felhasználja személyes tapasztalatait a hiteles kifejezési szándék érdekében a választott médiumnak is megfelelően;*
- *saját munkáit bátran újraértelmezi és felhasználja további alkotótevékenység során.*

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

Az építészettörténet különböző korszakaiból (pl. ókor, romanika, gótika, reneszánsz, barokk, klasszicizmus, eklektika, szecesszió, modern, posztmodern, kortárs) választott példák összehasonlító vizsgálata, csoportosítása különböző szempontok szerint (pl. funkció, szerkezet, építőanyag, térlefedés, tömeg, homlokzattagolás), a tapasztalatok különböző játékos vizuális megjelenítésével (pl. gyors szabadkézi rajz, alaprajz rekonstruálása, makett készítése).

A történeti korok és a modern társadalmak környezetalakítási jellemzőinek kritikus felhasználásával, esztétikai és funkcionális szempontok érvényesítésével saját, közvetlen környezetben megoldásra váró környezeti problémák (pl. kocogók, futók számára megfelelő hely, szemétyűjtés, -tárolás, csomagolások csökkentése) megoldásához tervek, koncepciók elkészítése, csoportmunkában is, a koncepció jól értelmezhető vizuális és szöveges bemutatásával.

PROJEKTFELADAT A GÓTIKUS TARTÓ- ÉS TÁMASZTÓSZERKEZETEK TÉMÁJÁBAN

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Példák alapján a filmnyelv eszközeinek (pl. képkivágás, kameraállás, kameramozgás, fény, hang, vágás/filmidő) elemző vizsgálata során önálló következtetések megfogalmazása és a tapasztalatok felhasználása adott cél (pl. elbeszélés, figyelemfelhívás, tájékoztatás, ismeretterjesztés), illetve adott cél továbbgondolása (pl. rövidfilmek készítése az eltérő szereplők szemszögéből, antireklám/antikampányfilm, álhírműsor, fiktív ismeretterjesztő filmkészítés) mozgóképi megjelenések létrehozása érdekében csoportmunkában.

Egyszerű animációs technikák (pl. tárgymozgatás, papírkivágás, homokba rajzolás) felhasználásával, változatos célokat (pl. reklámfilm, zenei klip, adott vers inspirálta filmetűd) következetesen szolgáló mozgókép elkészítése csoportmunkában, és a produktum közös értelmezése, értékelése.

Egyéni munka

- Gyűjtsön szemléltető képanyagot a gótikus tartószerkezetek és térlefedések sokszínű bemutatása érdekében!
- Keressen képeket a „neogótikus” építészet példáira is!

Csoportmunka

- Gótikus székesegyház támfalának metszetrajza alapján mutassák be szivacscsíkok konstruálásával a tartószerkezet tehertartó viselkedését!
- A modell felhasználásával forgassanak kisfilmet, vagy készítsenek prezentációt képek és szöveg, szimbólumok használatával a jelenség megértésének magyarázatára!
- A prezentációban vagy kisfilmben térjenek ki a neogótikus építészet eltérő technikai lehetőségeinek bemutatására is.

A magyarázatok összefüggésben vannak fizikai és matematikai tartalmakkal (például erő, vektor), nyilván a tanulócsoporthoz érdeklődése meghatározza ezeknek az előzetes ismereteknek a felhasználását, ami amúgy az alkalmazáskész ismeret meglétét jelentené.

Az előző feladat lehetséges folytatása:

TÁRSADALMI VITA ÁTÉPÍTÉSSEL KAPCSOLATBAN

Berg Judit: Őrzők című ifjúsági regénye a korosztály számára nagyon érthető módon kínálja a Mátyás-templom építészettörténeti ismereteit. A feladatot köthetjük a regény elolvasásához is.

- A *Mátyás-templom (Budai Nagyboldogasszony) Schulek Frigyes* tervei szerinti átépítése előtt készült fényképek és képanyag kapcsán gyűjtsenek ismereteket az épület mai állapotának kialakulásáról!
- Egy kiválasztott átépítés kapcsán helyezték magukat az adott korba! Ellenző vagy támogató oldalon készüljenek fel érvelésre, érvelésükben értelmi és érzelmi tényezőket egyaránt jelenítsenek meg!

STÍLUSJÁTÉK

Csoportmunka

- Gyűjtsenek képeket és információkat egy megadott korszakot reprezentáló épületekről!
- Mérjék fel, és közös vitában értékeljék szűkebb környezetük lehetőségeit a különböző társadalmi funkcióra tervezett (esetleg korszerűsítésre szoruló) épülettel, épületegyüttessel kapcsolatban (például egészségügy, közösségi közlekedés, tömegsport)!
- Vitassák meg a szűkebb környezetben felhasználható megújuló erőforrásokat!
- Válasszanak egy művészettörténeti korszakot, és a jellemző stílusjegyek felhasználásával tervezzenek egy mai funkcióval bíró, korszerű energiaellátású épületet (például rekreáció: stadion, vízi élménypark, szabadidőpark; megújuló energiaforrás: szélerőmű, napelempark)!
- Fogalmazzák meg a épület lehetséges használóinak célközönségét, és készítsenek kampányanyagot ennek az ismeretnek a tükrében! A kampányanyag reagáljon arra, hogy a választott stílusból adódó formavilág milyen hozzáadott értéket képvisel.

A tervezés produktuma a tanulócsoporthoz jellemzőit mérlegelve lehet szabadkézi látványterv, vagy a hagyományos és újabb képalkotási technikák keveréke is.

(A feladat változata az Élhető város [zöld város] – városrész áttervezése című feladat, a fenntarthatósági témakörrel foglalkozó fejezetben.)

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Személyes példák alapján az aktuális divatot és annak rövid távú változásait befolyásoló tényezők (pl. tárgyi környezet, fogyasztói szokások, társadalmi-gazdasági-kulturális háttér) elemző vizsgálata kreatív feladatokban (pl. stíluslap készítése, karakterteremtés adott szempontoknak megfelelően, fiktív brand tervezése adott cél érdekében) a saját identitás erősítése céljából.

Fontos téma egy olyan korszakban, amikor a tárgyak sokfélesége és tömeges megjelenése nem ad alkalmat elemző vizsgálatokra. Leginkább akkor szembesülünk a forma-anyag-funkció összefüggés fontosságával, amikor egy vásárolt tárgy nem váltja be a hozzá fűzött reményeket. Gyakori az ergonomiai jellemzők terén mutatott hiba (például kicsi a porszívó fogantyúja, túl rövid a szegélynyíró nyele). Klasszikus példa az anyag, forma, funkció, technológia és divat összefüggésére a Coca-Cola-üveg formafejlődése, vagy például művészettörténeti ismeretekhez kötve az üvegművesség az egyiptomi kultúrától napjainkig.

LORENZO DE' MEDICI MOBILJA

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Többféle célt (pl. oktatás, szórakozás, információszolgáltatás, közösségépítés) szolgáló, választott online tartalom, megjelenés elemző vizsgálata a vizuális jellemzők leírása és elemzése céljából, egyénileg és csoportmunkában is.

Egyéni munka

A formai stílárius jellemzők kutatásából nyert eredmények játékos tervezőfeladatokban is értelmet kaphatnak.

- Tervezzenek mobiltelefont és telefontokat Lorenzo de' Medici vagy Richelieu bíboros számára! Alkalmazzák ötletesen a kor stílusjegyeit!
- A stílusjegyek mellett jelöljék meg a tervezett telefon funkcióit! Reagáljanak a reneszánsz emberképre annak megfelelően, hogy milyen tartalmakat kellett akkoriban használniuk! Tervezzenek olyan alkalmazásokat is, amelyek akkoriban segítettek volna az életet!
- Tervezésüket hitelesíthetik is a móka kedvéért, jelenítsék meg a tárgyat a történelmi személyről készült festményen! Használjanak digitális képszerkesztő programot!
- Készítsenek reklámanyagot a tervezett tárgy mint árucikk terjesztése céljából!

ÚRRUHADIVAT / FIKTÍV BRAND

Egyéni munka

Mutassunk futurisztikus jellegű divatfotókat, régi sci-fi filmek képkockáit, esetleg steampunk dizájntárgyakat előkészítésként!

- Vizsgáljanak meg szakmákhoz kapcsolódó funkcionális öltözékeket a korszakok tükrében! Emeljék ki az anyag-forma összefüggéseket és a stílusjegyek változásait (például tűzoltó- és autóversenyző-ruhák)!
- Tervezzenek úrruhadivatot! Terveiken fogalmazzák meg vizuális módszerekkel, hogyan jelenhetnek meg a kötött funkcionális a jelenlegi divatelemek!
- Tervezzenek úrruhát a magyar vagy más nemzetek úrhajósainak! A tervezéshez folytassanak kutatómunkát motívumok, használható nemzeti formakincsek terén!
- Terveiket jelenítsék meg egy szokványos „webáruház” formai jellemzőinek stílárius átalakításával (például a kosárba helyezés ikonja)!

A tervekben a formaváltozatok merészebbek is lehetnek, mint az eredeti projektben (például sisakdízajn, bakancs, anyaghasználat).

SZÁJMASZK A KORONAVÍRUS IDEJÉN

Csoportmunka

- Csoportos beszélgetés keretében keressenek válaszokat az alábbi kérdésekre: Milyen a tökéletes védőmaszk? Melyek a praktikus anyagok? Hogyan illeszkedik a fejformához, milyen változatok voltak/vannak? Miképp jelenik meg a személyiség ezen a kis méretű formán? Mi az, amit elrejt a maszk, mi az, amit meg akarnak az emberek mutatni magukból?

Egyéni munka

- Tervezzenek személyes jegyeket is mutató maszkot, amely alkalmas arra, hogy minden ember a saját ízlése, személyisége kifejezésének érdekében egyedíteni tudja! Értékelje a saját tervét értékesítési szempontból!

A tervezett lehetőségek tükrében rajzolja meg saját maszkját!

Napjainkban széles társadalmi összefüggésben megjelenő esemény a koronavírusjárvány és a hozzá kapcsolódó védőeszköz (szájmaszk), amely a kényszerhelyzet hatására az öltözékünk része lett, és divattá is válhat, ami az adott feladat „jelenségalapú” szemlélét jelzi.

FENNTARTHATÓSÁGI CÉLÚ PROJEKTFELADATOK a vizuális kultúra tevékenységrendszerében

A fejezetben a fenntarthatóság témakörének feldolgozására mutatnánk be olyan projekt jellegű feladatsorokat, amelyek alkalmasak arra is, hogy az egyre több iskolában megtartott tematikus napok, témahetek keretében feldolgozott társadalmi, ökológiai környezettudatosságot célzó tanulói tevékenységek körében hatékony segítséget nyújtsanak. Az általános iskolás korosztályban, bár különböző tanulási helyzetekben foglalkoznak a fenntarthatóság témájával, azonban gyakran a kérdésfelvetés nem problémacentrikus, így sem a pedagógusok, sem a gyerekek számára nem motiváló. A 9. évfolyam tanulói a vizuális kultúra és a kapcsolódó tantárgyak KET követelményeit tekintve többre hivatottak.

Nem kifejezett célunk rendet teremteni a vizuális kultúra módszertanában használt fogalmak között, de miután cél, hogy egy nyelvet beszéljünk, kitérünk a projekt fogalom értelmezésére. Az eddigi projektszerűen feldolgozható feladatokban is és most is változatos tanulói ismeretszerzésen alapuló tevékenységrendszert írunk le, amelyben a kutatás tárgyát is önállóan vagy csoportban értelmezzük. A projekttema meghatározásánál fontos a célcsoport meghatározása és a kiinduló kérdés pontos definiálása. A feltárt probléma minél részletesebb feltárása érdekében a tanulók következtetéseket fogalmaznak meg, ezek alapján a problémára fókuszálva megoldási javaslatokat tesznek, terveznek, a tervezést vizuálisan bemutatják, majd esetleg eljutnak egy ténylegesen megvalósítható verzióhoz, amit tesztelnek, és a tapasztalati ismeretek szerint korrigálják elképzeléseiket. Így leírva kísértetiesen hasonlít a folyamat a „design thinking” folyamatára. A feladatok bizonyos változatai már ötödik osztályban is megjelenhetnek, és természetesen ebben az iskolaszakaszban a feladatkiadásban, a projektek levezetésében már sokkal nagyobb önállóságot bízhatunk a tanulókra, mint az azt megelőző időszakban, ugyanakkor e korosztályt is gyakran nehéz munkára bírni. Ennek a legjobb módja, ha összeszokott csoportokban és jól kialakult munkamegosztásban, belső szabályrendszerrel vonjuk be a tanulókat a munkába.

Fenntarthatóság itt és ott

A fenntarthatósági fejlődés témaköre azért nyújt kiemelkedő lehetőségeket az előbb idézett módszertan alkalmazására, mert valós és sürgető célokat szolgál, a problémák nagyon összetett eredőkkel rendelkeznek, a megoldási lehetőségek pedig nyíltak.

Minden iskolában feltárhatunk olyan helyi és tényleges megoldást sürgető problémát, amelynek a megoldását talán éppen egy fiatal, friss szemmel rácsodálkozni képes 9–10. osztályos látja meg, így ténylegesen megvalósítható ötleteivel képes hozzáadni a fenntarthatóság kérdéséhez. Hasonló célú projektek világhálózata (például a katolikus egyház oldalán) a „Design for change” mozgalomban működik, érdemes megismerni eredményeiket, függetlenül attól, hogy a keresztény gondolkodás a „teremtésvédelem” fogalmkörébe tágítja az osztársadalmi meghatározásban „fenntarthatósági, ökológiai” címkével jelölt problémakört.

Valós tantárgyi kapcsolódást a biológia tantárggyal építhetünk ki, bár a konkrét témakör ott inkább a 10. évfolyamon jelenik meg. Ezen az évfolyamon a vizuális kultúra-órákon végzett projekttevékenységeink szemléletileg vagy módszertanilag tudják megalapozni a más tantárgyak anyagában később és más aspektusban feldolgozandó tartalmakat, amelyek hasonló fejlesztési feladatokat fogalmaznak meg: „Az ökológiai fenntarthatósággal összefüggő civil kezdeményezések és szervezetek tevékenységének megismerése, lehetőség szerinti segítése; Fenntarthatósággal kapcsolatos tematikus programokban való aktív részvétel”.

Illetve hasonló tanulói tevékenységeket is ajánlanak: „Klímavédelemmel kapcsolatos önálló projekt kidolgozása, az eredmények megosztása más iskolákkal, klímavédelmi egyezmény alkotása projekt/vita keretében; az egészséges ivóvíz és a vizes élőhelyek biztosításával kapcsolatos projektmunka kidolgozása, az eredmények megosztása más iskolákkal.” Természetesen több tantárgy kerettantervének feladatrendszere is foglalkozik a témakörrel, például a fizika hőtani része érinti a hőszigetelés témáját, ami egy épület elemzése, tervezése kapcsán energiatakarékossági, fenntarthatósági nézőpontból a vizuális kultúra tantárgyban is felmerülhet.

A tanulói tevékenységek változatosan reagálnak a KET korábban is felhasznált fejlesztési feladataira, ezeket természetesen újra és újra megjelöljük. A NAT tanulási eredményei közül itt csak azokat, amelyek célratorően fogalmazzák meg a tanulás eredménycéljait, az általánosabbakat kihagyjuk.

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- *személyes élményei alapján elemzi a tárgy- és környezetkultúra, valamint a fogyasztói szokások mindennapi életre gyakorolt hatásait és veszélyeit, és ezeket társaival megvitatja;*
- *adott vagy választott célnak megfelelő környezetátalakítás érdekében társaival együttműködésben, környezetfelméréssel alátámasztva tervet készít, amelyet indokolni is tud;*
- *a tervezési folyamat során a gondolkodás szemléltetése érdekében gondolatait mások számára is érthetően, szövegesen és képpel dokumentálja;*
- *vizuális megjelenéseket, alkotásokat újraértelmez, áttervez és módosított kifejezési szándék vagy funkció érdekében újraalkot;*
- *a leghatékonyabb megoldás megtalálása érdekében felméri a megoldási lehetőségeket és azok feltételeit, ezek komplex mérlegelésével hoz döntést az adott feladatokban.*

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

A történeti korok és a modern társadalmak környezetalakítási jellemzőinek kritikus felhasználásával, esztétikai és funkcionális szempontok érvényesítésével saját, közvetlen környezetben megoldásra váró környezeti problémák (pl. kocogók, futók számára megfelelő hely, szemégyűjtés, -tárolás, csomagolások csökkentése) megoldásához tervek, koncepciók elkészítése csoportmunkában is, a koncepció jól értelmezhető vizuális és szöveges bemutatásával.

A fenntarthatóság és környezettudatosság irányelveinek megfelelő ideális élettér (pl. lakás, kert, park, falu, város, iskola, úthálózat) természeti és épített, tárgyi környezetének harmóniájára, egyensúlyára fókuszáló tervezés (pl. környezetbe olvadó építészet, land art), a kortárs környezetalakítás jellemzőinek, a designgondolkodás problémamegoldásra ösztönző lehetőségeinek inspiratív felhasználásával, csoportmunkában is.

ÉLHETŐ VÁROS (ZÖLD VÁROS) – VÁROSRÉSZ ÁTTERVEZÉSE

Csoportmunka

- Vizsgálják meg egy az iskola közvetlen környezetében ténylegesen megtalálható, ismert városrész képének alakulását az elmúlt évszázadban, dokumentumok (például kép, fotó, metszet, leírás) gyűjtésével!

A gyűjtőmunka maga is segíthető fogalomháló/fogalomtérkép alkalmazásával. Az asszociatív kapcsolatok, véletlenszerű keresési eredmények maguk is információforrásra mutatnak, ezek további tematizálásával szűkíthetik vagy bővíthetik a keresés helyét. Kereséseik irányát további összetevők konkretizálásával is segíthetjük (például a terület benépesítése, infrastruktúra alakulása, lakónegyedek, ipari létesítmények megjelenése).

- Fogalmazzák meg, milyen társadalmi igények alakították, formálták a terület képét (például a város terjeszkedése, a belső zöld területek ritkulása)! Hogyan szorult vissza a természeti környezet?

Előzetes kutatómunkaként a környék helytörténeti gyűjteménye is meglátogatható, ahol tárgyi emlékek utalásában is megjelenik a történelmi, társadalmi múlt.

- Keressenek információt a feltárt konkrét problémával kapcsolatban az interneten! A zöld város kialakítására mutassanak be nemzetközi tendenciákat, továbbá futurisztikus elképzeléseket egyaránt!
- Vizuálisan értelmezhető módon mutassák be, milyen átalakításokat tennének! Hol vannak kihasználatlan területek? Készítsenek rajzos tervet, amely történjen a kiválasztott városrész tervrajzának átalakításával!

Közvetlen környezet esetén folytassanak megfigyeléseket a valós térben, és készítsenek a tervezőmunka előtt fotókat a területről!

A tervezés folyamatában alkalmazzanak grafikai felületeket, szín- és jelrendszert direkt kommunikációs céllal!

A projekt folytatásaként:

PASSZÍV HÁZAK, TÁJBA ILLESZKEDŐ HÁZAK TERVEZÉSE

Csoportmunka

- Gyűjtsenek példákat a passzív házak, zöld házak és tájba illeszkedő házak hazai és külföldi kortárs megoldásairól! Mutassák be a megoldásokat a forma és funkció összefüggésében! Térjenek ki az építészeti, kultúrtörténeti múltra, azok természetközeli megoldásaira (például magyar népi építészet, viking házak, izlandi házak, pueblo, dogon)!

Az egyes résztémák (például kultúrtörténeti előzmények tájak, nemzetek tükrében, kortárs építészet hazai, külföldi megoldásai) a különböző csoportok között feloszthatók. A tájba illeszkedő épület jelentheti a helyi kultúra által meghatározott hagyományos, helyi sajátosságokban gyökerező formai megoldások alkalmazását is (például a vörösiszap-katasztrófa után *Makovecz Imre* és tervezői csoportja által készített típusházak).

- Tervezzenek formai szempontok alapján tájba illeszkedő épületeket! Használjanak egy érintetlen természeti környezetet mutató fotót (lehet papíralapú nagyítás vagy digitális technika), amelybe kollázs- vagy montázstechnikával készítenek az adott környezetbe illő lakóhelyet, zöld házat! (Elképezhető olyan grafikai megoldás, amely a tájról készült fotó halványított nyomatára készül.)
- A csoportban készült terveket véleményezzék különböző, csoportban összegyűjtött szempontok alapján! (Ezt segíthetjük is, de lehetnek ismereteik, személyes tapasztalataik is a témában, például: egyedi nyílászárók tartóssága, az építkezési terület megközelíthetősége, a fakivágások aránya az építkezés területén, fűtés, hőszigetelés technikai kérdései.)

Érdekesebb és változatosabb a feladat, ha a képek egyéneként vagy csoportonként eltérőek. A terv egészüljön ki szöveges magyarázattal, továbbá egyszerű belső teret szemléltető vázlattal, utalva az energiatakarékos önfenntartó megoldásokra.

FENNTARTHATÓSÁGI TÉMAHÉTEN, TEMATIKUS RENDEZVÉNYEN MEGVALÓSÍTHATÓ FELADAT

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Példák alapján a sztárjelenség kulturális háttérének elemző vizsgálata és a tapasztalatok felhasználása játékos feladatokban (pl. fiktív szuperhős bemutatása különböző vizuális eszközökkel, szelfikészítés különböző kifejezési szándék érdekében, youtuber témák gyűjtése különböző szempontok szerint, vlog készítése szokatlan/abszurd témában), a személyes célok következetes alkalmazása érdekében (pl. profilkészítés, kreatív „instasztori” készítése).

Csoportmunka

- „A Design for change” mozgalom helyi fenntarthatósággal kapcsolatos, gyerekek által készített videójának megtekintése után gyűjtsenek össze olyan megoldásra váró problémákat az iskola közvetlen terében, amelyre megoldási javaslatokat kell tervezniük, ajánlaniuk.

(A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy bejárva az iskola terét, például csöpögő csapot, kidőlt hulladékgyűjtőt, rosszul használt szelektív kukát, és bármi témába vágó problémát keresnek a tanulók.)

- Az összegyűjtött problémákat elemezzék, és vizuálisan csoportosítsák különböző szempontok szerint (például erőforrás-ráfordítás, szükséges munkaerő, nyersanyag, eszköz)!
- Válasszanak ki egy olyan problémát, amelynek a tényleges megoldására saját magukat is képesnek látják!
- Szabadon ötleteljenek a megoldási lehetőségek között, az ötleteket írják vagy rajzolják le!
- Vitassák meg, melyik megoldás célravezető, és melyik nem. Alkossanak csoportszabályt a döntéshozatal mechanizmusára is!
- Oldják meg a problémát úgy, hogy pedagógusokkal konzultálva felméri a szükséges anyagokat, eszközöket!
- Problémamegoldásuk érdekében tervezzenek kampányt, és készítsék el a szükséges tájékoztató kísérőanyagot is!
- Készítsenek a problémamegoldásukról, a produktum hasznáról youtuber videót vagy instasztorit, aktuálisan a korosztály számára érthető és divatos használatú digitális eszközrendszerrel!

(Konkrét, valós feladatmegvalósításban láttunk iskolai példát arra, hogy a problémát a szelektív hulladékgyűjtők nem megfelelő használatában látták a tanulók. Az egyik megoldás az volt, hogy növeljék meg a feliratokat, és tegyék őket még figyelemfelhívóbbakká. Egy másik csoport ezen az úton tovább is ment, így kiborítottak egy műanyag hulladékra specializált kukát, és azt látták, nagyon sok üdítőspalack volt benne. Ebből az a tényleges ötletük keletkezett, hogy egy-egy iskolába jövet vásárolt félliteres üdítőt váltsanak ki otthonról hozott kulaccsal, vagy egy műanyag flakont egyedítsenek, és azt használják kulacsként a továbbiakban. Felmerült a matrica, címke tervezése és kivitelezése, iskolai szimbólumok és névfelirat grafikai megvalósítása. Ugyanígy élő tapasztalatból jövő probléma lehet egy túlzottan napfényes terem túlmelegedése is, amin egy saját kézzel varrott vastag sötétítőfüggöny vagy egy papírárnyékoló segíthet.)

Ugyanakkor nem célja a feladatnak az utópia, a hangsúlyos anyagi beruházás szükségessége.

BEFEJEZÉSÜL

A kézikönyv szerzőiként köszönjük, hogy kedves olvasónk megtisztelt bennünket a könyv elolvasásával, és eljutott a befejező, összegző gondolatokig is. Most sem írhatunk mást, mint amit a bevezetőben ígértünk: reméljük, hogy a mindennapok gyakorlatra a könyv feladatötleteiből kellő segítséget kapott.

A világ változását követő (jelenség alapú tanulás) és ebben az új képzési módszerek felhasználását követő új KET fejlesztési feladatainak aktualitását az elmúlt időszak visszaigazolta, ezzel együtt olyan változásokat hozott saját tárgyunk pedagógiájában, ami miatt nehéz lenne az évtizedes megszokások mentén kikristályosodott módszertani megoldásokhoz visszatérni.

Az aktuális tanulási szükségleteket érdemes tehát átfordítanunk a projektfeladatok nyelvére: jó, ha a gyerekek adott probléma megoldása érdekében önállóan vagy csoportban képesek információkat gyűjteni, amelyeket társaival meg tudnak vitatni, jó, ha az információk között képesek szelektálni, és jó, ha mindeközben képesek használni a korszerű információhordozókat, gondolataikat szövegesen vagy vizuálisan érthetően el tudják magyarázni.

Reméljük, ajánlott feladatainkban választ tudtunk adni a megváltozott szabályozás által felvetett új módszertani kérdésekre. Egyúttal visszautalnánk a bevezető szövegére: kérjük, a közölt feladatrendszer kezeljék ugyanazzal a *mérlegelő* szemlélettel, amit sokszor várunk a diákoktól is, és a feladatokat megfelelően szabják az adott tanulócsoport érdeklődéséhez, felkészültségéhez, és természetesen alakítsák az adott környezet, iskola jellemzőihez, lehetőségeihez. Jó munkát kívánunk!